

Eduardo De Filippo

FILOMENA MARTURANO

KOMEDIJA U TRI ČINA

L I C A

Filomena Marturano	(Filomena Marturano)
Domenico Soriano	(Dominik Sorano)
Alfredo Amoroso	(Alfredo Amorozo)
Rosalia Solimene	(Rožalija Solimene)
Diana	(Dijana)
Lucia, sobarica	(Lucija)
Umberto, sinovi	(Umberto) sinovi
Riccardo, Filomene	(Rikardo) Filomene
Michele, Marturano	(Miće) Marturano
Odvjetnik Nocella	(Nočela)
Teresina, krojačica	(Terezina)
Prvi nosač	
Drugi nosač	

Preveli: Slavko MIJIĆ i Vladimir RISMUNDO

UVODNA NAPOMENA

»Filomenu Marturano«, dramu (na talijanskom teatarskom jeziku **komediju**) napuljskog glumca i kazališnog pisca Eduarda De Filippa, u kojoj je autor iznio historiju pučanke koju je bijeda otjerala u javnu kuću i koja se otkupila kroz materinstvo, prevodioci su najprije preveli na naš književni jezik, služeći se pri tom prvenstveno tekstom tiskanim na talijanskom književnom jeziku. Ovaj posljednji, po napomeni samog pisca, ne predstavlja izvoran tekst, jer je originalno djelo autor pisao na napuljskom narječju, mjestimično prošaranom rečenicama na čistom književnom jeziku. Sama Filomena, nepismena pučanka, nikada se ne služi jezikom školovanih ljudi, ako li, prisiljena okolnostima, pokuša, ispada naopako. Kad su se, pak, isti prevodioci

prihvatili, po molbi Splitskog kazališta, da svoj prijevod pretoče u suvremenu splitsku čakavštinu, odlučili su da čitav svoj prevodilački posao izvrše ispočetka, i to na osnovu De Filippova napulitanskog teksta, računajući da će, ako budu tako postupali, struktura rečenica, što su smatrali vrlo važnim, ispasti na neki način rašivenija, te, prema tome, bliža govornom jeziku. Međutim, kao najteži postavio se leksički problem. Napulitansko narječje, osim što predstavlja govor kojim se u Napulju služe ljudi iz najviših redova društva i kulture, po pjesnicima i književnicima koji su njime pisali, može se smatrati pravim književnim jezikom. U nas, u Splitu, čakavski se govor, kao jezik književnosti, davno ugasio, a što je još žalosnije, potpuno je, preplavljeno štokavštinom, nestalo iz čakavštine, koja se još u Splitu govori, njezino neprocjenjivo leksičko blago: da bismo izmjerili veličinu gubitka, dovoljno je baciti letimičan pogled na stihove Marka Marulića, koje bez pomoći odgovarajućeg rječnika nismo u mogućnosti u cijelosti razumjeti. Kad se, pak, negdje na razmeđu dvaju stoljeća, čakavština u Splitu počela ponovo upotrebljavati u pisanoj književnosti, to se događalo najviše u satirične i šaljive svrhe, te je tako ovo narječje, koje je inače naročito po specifičnoj muzikalnosti svog akcenta bilo prikladno za izražavanje najdubljih ljudskih osjećajnih i misaonih momenata, dobilo od samog početka stanovitu komičnu intonaciju, koja ga je u daljem razvoju jedne takve rugalačke i karnevalske književnosti sve više izobličavala. I nije na tome ostalo, jer mi danas, ovdje u Splitu, nemamo pred sobom samo jednu čakavštinu koja kao da je uopće samo za to nastala da izaziva smijeh, već je ona sama, ovako deformirana, počela deformatorski djelovati na ambijent na koji se odnosila i čije je životne zgode i usput s njima skopčane probleme iznosila. Tako se u nekih osamdeset—devedeset godina (dakle za jedno stoljeće) pred našim očima stvorio i jedan (vjerujemo više u književnosti, nego u stvarnosti) deformirani ambijent i jedan deformirani govor, koji taj isti ambijent odražava. Naravno, uz ove deformacije postoje, naročito posljednjih godina, također i izolirani naponi da se u jedan čistiji čakavski govor i stihove unese i jedna čistija i poetičnija sadržina.

Ovaj brz osvrt na razvoj čakavštine kao književnog medija u našem stoljeću u Splitu bio je prevodiocima potrebit da bi mogli objasniti svoj izbor čakavštine, što znači opravdati varijantu na koju su se oni odlučili. Kako su nosioci radnje u De Filippovoj drami građani, a današnja je splitska pisana čakavština (izobličena) govor nekih njome i na njoj izobličениh sredina Velog varoša, trebalo je pronaći jednu građansku varijantu tog istog govora, i prevodioci su je nastojali pronaći u jeziku kojim se govorilo u Splitu, u njegovom gradskom dijelu, otrag otprilike pola stoljeća, tj. u njihovim đaćkim vremenima, i koji su oni sa svojim drugovima u dalekim danima prvog svjetskog rata govorili. Inače, na onim mjestima na kojima je De Filippo, upravo zato da bi istaknuo kako su junaci njegove drame napuljski građani, interpolirao fraze na talijanskom književnom jeziku, prevodioci su se služili našim književnim jezikom, i više je puta jedna polovina rečenice na dijalektu, a druga na književnom jeziku. Ovo prevodioci napominju zato da se mjestimično miješanje čakavštine i štokavštine u istoj rečenici ne bi shvatilo kao njihova nepažnja.

Prevodioci ne znaju koliko su uspjeli u svom prijevodu fiksirati govor Splicićana građana, kako su ga i oni sami govorili u prvim decenijama stoljeća. Svakako, njihova je težnja bila da taj isti govor očiste od deformacija koje je krivnjom onih koji su ga upotrebljavali doživio, da ga učine što je moguće više sredstvom prikladnim za izražavanje unutrašnjih ljudskih drama, da ga distanciraju od trivijalnosti i groteske, te tako pruže svoj doprinos utiranju staza za njegovu potpunu rehabilitaciju kao književnog medija. Spasenje preplavljenog i potonulog leksika bio bi dalji zadatak, koji bi neposredno nakon ostvarenja prethodnog morao biti postavljen.

PREVODIOCI

I ČIN

U Sorianovoj kući

Prostrana blagovaonica u izrazitom stilu »novečenta«, raskošno namještena, ali s prilično osrednjim ukusom. Poneka slika i poneki ukrasni predmet, koji s nježnošću napominju umbertinsku epohu i koji su, očito, nekada, upotpunjavali namještaj očinske kuće Dominika Soriana, pažljivo su razmješteni po zidovima i pokućstvu, kose se oštro sa svim ostalim. Vrata, u prvoj kulisi s lijeve strane, vode u spavaću sobu. U drugoj kulisi, uvijek s lijeve strane, reže ugao sobe veliki okvir sa staklima kroz koji se vidi široka terasa sa cvijećem, zaštićena platnenim zastorom sa šarenim prugama. U dnu, s desne strane, ulazna vrata. S desne strane, soba se proširuje udubljujući se u kulisu i izlažući na vidjelo kroz jedan veliki otvor i polovični otvor jednog svilenog zastora, »radnu sobu« vlasnika kuće. Također i u namještaju svoje radne sobe Dominiko je dao prednost stilu novečenta. Ovog je stila i ormar s vitrinama koji štiti i pokazuje, kao u izlogu, veliku količinu pehara od raznih kovina i različitih dimenzija i oblika »prve nagrade« koje su dobili njegovi trkači konji. Dvije »zastave« ukrštene na suprotnom zidu, iza jednog pisaćeg stola, svjedoče o pobjedama postignutim u Montevergine. Ni jedne knjige, ni jedne novine, ni jednog papira. Onaj ugao, koji se samo Dominiko Soriano usuđuje nazivati radnom sobom, uredan je i čist, ali bez života. Centralni stol u blagovaonici pripremljen je za dvije osobe, s izvjesnim ukusom i također pomnjom: u sredini stola nalaze se vrlo svježe ruže.

Kasno proljeće: gotovo ljeto. Suton je. Posljednja danja svjetlost nestaje preko terase.

Na nogama, gotovo na pragu spavaće sobe, prekrštenih ruku, u iza-zivačkom stavu, stoji Filomena Marturano. Ima na sebi bijelu i dugu noćnu košulju. Kosa neurednih i na brzinu popravljenih. Golih nogu u noćnim papučama. Crte lica su joj izmučene: znak prošlosti ispunjene borbama i tugama. Filomena nema prost izgled, ali ne može sakriti svoje

pučko porijeklo: to ona ne bi ni htjela. Njezini su pokreti široki i otvoreni; ton njezina glasa uvijek je otvoren i odlučan. To je ton žene svjesne, bogate instinktivnom inteligencijom i moralnom snagom, žene koja poznaje zakone života na svoj način, te im se na svoj način suprotstavlja. Ima samo 48 godina, koje otkriva pokoja srebrna nit na sljepoočicama, a nikako oči koje su sačuvale mladenačku živost napuljske »garavosti«.

Blijeda je, mrtvačkog izgleda, malo zbog fikcije u kojoj je sebe učinila protagonistkinjom, tj. da postigne da je smatraju kao da je na samrti, a malo zbog oluje kojoj će se svakako morati suprotstaviti. Ali ona se ne boji: nalazi se, dapače, u stavu ranjene zvijeri, spremna da se baci na protivnika.

U suprotnom uglu, tačno u prvoj kulisi s desne strane, Dominik Soriano suprotstavlja se ženi s odlučnom voljom nekoga tko ne vidi granica ni zapreka, samo da dovede do pobjede svoje sveto pravo, samo da slomi podlost i razgoliti pred svijetom niskost kojom ga je bilo moguće prevariti. Osjeća se uvrijeđenim, pogrđenim, udarenim nečim, po njemu svetim, koje ne može niti kani ispovjediti. A, činjenica da bi mogao izgledati pobijeden pred svijetom, poremećuje mu apsolutno mozak, čini ga da izgubi svjetlo uma. On je čovjek snažan, zdrav, ima oko 50 godina. Pedeset dobro proživljenih godina. Udobnosti i njegov vrlo znatan financijski položaj očuvali su mu žarki duh i mladenački izgled. »Blagopokojni« njegov otac, Raimondo Soriano, jedan od najbogatijih i najlukavijih slastičara u Napulju, koji je imao radionice u Verginama i Forcelli, te vrlo posjećivane dućane u Toledu i u Foriji, vidio je samo njega. Hirovi don Dominika (kao mladić je bio poznat kao »gospodičić don Mimi«), nisu poznavali granica, ni po svojoj ekstravaganciji ni po originalnosti. Podigli su u svoje vrijeme veliku buku; o njima se u Napulju još pripovijeda. Strastveni ljubitelj konja, kadar da provede polovinu svoga vremena evocirajući zajedno s prijateljima sportske vrsnosti, »podvige« najvažnijih konjskih egzemplara koji su prošli kroz njegove obilno snabdjevene konjušnice. Sad se nalazi ondje, u pantalonama i haljetku pidžame, napola zakopčanim, blijed i rastrgan naprama Filomeni, naprama onoj »nikakvoj« ženi s kojom je on tolike godine postupao kao s robinjom i koja ga sada drži u šaci da bi ga zgnječila kao pile. Na lijevoj strani sobe, u uglu, gotovo do terase, vidi se na nogama blag i ponizan lik Rosalije Solimene. Ima 75 god. Boja njezine kose je nesigurna: više naginje na bijelu nego na prosjedu. Nosi tamnu haljinu »mrtve boje«. Malo je pognuta ali još uvijek puna vitalnosti. Stanovala je u niskom prizemlju u uličici sv. Liborija, nasuprot prizemlju gdje je stanovala obitelj Marturano, o kojoj sve zna. Upoznala je Filomenu već u najnježnijoj dobi; nalazila se u njezinoj blizini i u najtužnijim danima njezina života, ne uskraćujući joj nikada one riječi utjehe, shvaćanja, nježnosti koje samo naše žene iz puka znaju punim pregrštima prosipati i koje su pravi melem na srce onoga koji trpi. Ona prati, puna tjeskobe, Dominikove pokrete, ne gubeći ga ni čas iz vida. Poznaje, iz duga iskustva, razdražljivost toga čovjeka, i stoga, obuzeta strahom, ne trepće okom, kao skamenjena.

U četvrtom uglu sobe vidi se drugo lice: Alfredo Amorozo. To je simpatičan čovjek od otprilike 60 god., čvrste građe, mišičav, snažan. Drugovi su mu dali nadimak »cucchierello« (mali gonič). Uistinu je bio vrijedan kao gonič konja, zbog čega ga je Dominik uzeo u službu, i ostao je dalje uza nj, vršeći ulogu čovjeka koji obavlja teške poslove, jarca za ispaštanje, rufijana, prijatelja. On u sebi prikuplja svu prošlost svoga gospodara. Dosta je pogledati način kojim gleda Dominika da bi se razumjelo do koje mu je mjere ostao vjeran i odan, s najvećim samoodricanjem. Nosi sivi haljetak malo »riskantna« ali savršena kroja, hlače druge boje, a na glavi nosi »kačket« malo nahero. Razmeće se zlatnim lancem koji nosi na sredini prsluka. Nalazi se u stavu očekivanja. On je, možda, najvredniji od svih. Poznaje svoga gospodara. Koliko li je puta dobio batina mjesto njega!

Kad se zavjesa diže, nalazimo četiri lica u tom položaju, kao da se igraju »uglova«. Izgleda da ondje stoje da bi se zabavili poput djece; a naprotiv život ih je oborio ovako, jednog protiv drugog.

Duga pauza.

DOMINIK: (*ćuškajući se više puta žestoko i razdraženo*) ludi, ludi, ludi... Sto puta, ijadu puta.

ALFREDO: (*Intervenira s vrlo laganim pokretom*) Ma ča radite... (*Rozalija se približava Filomeni i stavlja joj na leđa ogrtač koji je uzela sa jedne stolice po strani*).

DOMINIK: I da san ja čovik? Moran stat prid ogledalo i pjucat sebi u obraz i da se nikad ne umorin... (*Filomeni s bljeskom mržnje u očima*) S tebon? Ali s tebon san izgubija cili jedan život: Dvajstipet godin zdravja force, pameti, mladosti. Pa i ovo očeš? Daklen, ovo ti mora dat don Dominiko Soriano? I bokun ove kože od koje ste učinili ono ča ste vi tili? (*Grdeći sve, kao izvan sebe*) Svi su činili ča su tili! (*Napadajući sebe s prezirom*) Dok si ti mislila da si Isukrst ča je siša s neba na zemju, svi su činili ča su tili od tvoje kože. (*Pokazujući malo na sve optužujući ih*) Ti, ti, ti... kaleta, qvartir, Napulj, svit, svi su me uzimali za čovika od ništa. Uvik! (*Misao na ružnu igru kojoj je bio nišan vraća mu se iznenada u glavu i čini da mu ponovo uzavri krv*). I ne mogu ni misliti na tu stvar! A moglo se unaprid znat! Samo jedna žena kâ ti mogla je doć dotle dokle si ti došla! Nisi mogla zanikat sebe! »Dvajstipet godin ni te moglo izminit. Ma nemoj mislit da si pobidila: nisi dobila ništa! Ja ću te ubit i platit ću te tri šolda. Toliko se plaća jedna žena kâ ti: tri šolda! I sve one ča su ti dali ruku. (*Rozalija se prenula, Alfredo je miran*) likara, popa... (*Pokazujući na Rozaliju i Alfreda, prijeteći*). Ova dva gada ča san ranija puste godine... sve ću vas ubit! (*odlučan*) Livorver, dajte mi livorver!

ALFREDO: (*Miran*) Odnija san i oba meštru na čišćenje... kako ste vi rekli.

DOMINIK: koliko san stvari ja reka... I koliko su me stvari natirali reć na silu! Ma sad je dosta... Probudi san se, razumija san! (*Filomeni*) ti ćeš poč ća... ako nećeš na lipe, izać ćeš odovod mrtva. Nima zakona, nima Boga oca svemogućeg ća more slomit Dominika Soriana! Sve ću vas tužit za privaru! Sve ću vas stavit u prežun! Ja jeman dosta pinez i zatancat ćemo, File! Činit ću te balat kako me bude voja. Ka' ispriповidin ća si bila i iz koje san te kuće izvuka, svi će mi dat na silu prav! I rovinat ću te, File; rovinat ću te! (paуza).

FILOMENA: (*nimalo impresionirana, sigurna za svoju stvar*) Jesi li svršija? Jemaš li još ća za reć?

DOMINIK: (*konačno mu izaziva gađenje sami glas one žene*) Muči, ne govori, ne mogu te ćut kad govoriš.

FILOMENA: Kad ti buden rekla sve ća jeman ovod (*pokazuje na želudac*) neću te višje pogledat u obraz i nikad višje nećeš ćut moj glas!

DOMINIK: (*sa prezirom*) Grišnice! Grišnica si bila i taka si ostala!

FILOMENA: A je li to potriba tako reć kako ti govoriš? Je li to nika novitad? Zar svi ne znadu ća san bila i di san stanovala? Ma na ono misto di san ja stanovala dolazija si ti... ti zajedno s drugiman! I tebe san tratala isto kâ druge. Zašto bi bila uprav tebe drugojaćije tratala? Zar nisu judi svi isti? Ono ća san činila, za to plaćan ja i moja savist. Sad san ti žena. I odovod me neće maknut ni policjoti!

DOMINIK: Žena?! ma ćija žena? File, ća predikaš večeras? S kin si se vinćala?

FILOMENA: (*hladno*) S tebon.

DOMINIK: Ma ti si inšepjana! Privara je oćita! Teška bolest, (agonija) umiranje: sve je bilo namišćeno. Jeman svidoke (*pokazuje na Alfreda i Rožaliju*).

ROZALIJA: (*pripravna, ne želeći da bude uvućena u tako tešku stvar*) Ja ne znam ništa. Ja znam samo to da je gospoja Filomena legla, da joj je došlo zlo i da je bila za ispustit dušu. Ništa mi ni' rekla i ništa nisan razumila.

DOMINIK: (*Alfredu*) Ni ti ne znaš ništa? Ti nisi zna ni to da je umiranje bilo pritvaranje?

ALFREDO: Don Dume, za majku božju! Ma ako me gospoja Filomena ne more podnit, zar bi se meni bila povirila?

ROZALIJA: (*Dominiku*) A pop?... A ko mi je reka da pojden zvat popa? Zar mi vi niste rekli?

DOMINIK: Jerbo ona... (*pokazuje Filomenu*) ga je iskala. I ja za učinit jon zadovoljstvo...

ALFREDO: (*Miran*) Odnija san i oba meštru na čišćenje... kako ste vi rekli.

DOMINIK: koliko san stvari ja reka... I koliko su me stvari natirali reć na silu! Ma sad je dosta... Probudi san se, razumija san! (*Filomeni*) ti ćeš poč ća... ako nećeš na lipe, izać ćeš odovod mrtva. Nima zakona, nima Boga oca svemogućeg ća more slomit Dominika Soriana! Sve ću vas tužit za privaru! Sve ću vas stavit u prežun! Ja jeman dosta pinez i zatancat ćemo, File! Činit ću te balat kako me bude voja. Ka' ispriповidin ća si bila i iz koje san te kuće izvuka, svi će mi dat na silu prav! I rovinat ću te, File; rovinat ću te! (paуza).

FILOMENA: (*nimalo impresionirana, sigurna za svoju stvar*) Jesi li svršija? Jemaš li još ća za reć?

DOMINIK: (*konačno mu izaziva gađenje sami glas one žene*) Muči, ne govori, ne mogu te ćut kad govoriš.

FILOMENA: Kad ti buden rekla sve ća jeman ovod (*pokazuje na želudac*) neću te višje pogledat u obraz i nikad višje nećeš ćut moj glas!

DOMINIK: (*sa prezirom*) Grišnice! Grišnica si bila i taka si ostala!

FILOMENA: A je li to potriba tako reć kako ti govoriš? Je li to nika novitad? Zar svi ne znadu ća san bila i di san stanovala? Ma na ono misto di san ja stanovala dolazija si ti... ti zajedno s drugiman! I tebe san tratala isto kâ druge. Zašto bi bila uprav tebe drugojaćije tratala? Zar nisu judi svi isti? Ono ća san činila, za to plaćan ja i moja savist. Sad san ti žena. I odovod me neće maknut ni policjoti!

DOMINIK: Žena?! ma ćija žena? File, ća predikaš večeras? S kin si se vinćala?

FILOMENA: (*hladno*) S tebon.

DOMINIK: Ma ti si inšepjana! Privara je oćita! Teška bolest, (agonija) umiranje: sve je bilo namišćeno. Jeman svidoke (*pokazuje na Alfreda i Rožaliju*).

ROZALIJA: (*pripravna, ne želeći da bude uvućena u tako tešku stvar*) Ja ne znam ništa. Ja znam samo to da je gospoja Filomena legla, da joj je došlo zlo i da je bila za ispustit dušu. Ništa mi ni' rekla i ništa nisan razumila.

DOMINIK: (*Alfredu*) Ni ti ne znaš ništa? Ti nisi zna ni to da je umiranje bilo pritvaranje?

ALFREDO: Don Dume, za majku božju! Ma ako me gospoja Filomena ne more podnit, zar bi se meni bila povirila?

ROZALIJA: (*Dominiku*) A pop?... A ko mi je reka da pojden zvat popa? Zar mi vi niste rekli?

DOMINIK: Jerbo ona... (*pokazuje Filomenu*) ga je iskala. I ja za učinit jon zadovoljstvo...

FILOMENA: Jerbo ti se ni' dalo virovat da ja gren na drugi svit. Nisi zna ča činiš od veseja na pomisal da ćeš me se jedanput otrest!

DOMINIK: (*prkosno*) Bravo! Razumila si! A kad mi je pop, poslin vengo ča je razgovara s tebon, reka: »Vjenčajte je in extremis, jednu ženu, to joj je jedina želja. Završite ovu vezu s Gospodnjim blagoslovom.« Ja san reka... Filomena...« Pa ča mogu izgubit? Ona je na umoru. Triba čekat samo dvi-tri ure i rišit ću je se za uvik.« (*Rugajući se*) I uva-tilo ga je zlo, don Dominika, kad san se ja, čin je otiša pop ča, digla na posteju i rekla: »Don Dume, sritno van bilo«. Mi smo muž i žena!«

ROZALIJA: Ja san onda ostala de štuko. I doša mi je taki smij da se nisan mogla fermat! (*još se smije!*). Isuse, ma kako je samo zazbija pre-stavjala cilu bolest.

ALFREDO: I agoniju također!

DOMINIK: Vi mučite, jer, ako ne umuknete, meknit ću vas oba na smrtnu posteju! (*isključujući svaku mogućnost slabosti sa svoje strane*). Ne more bit, ne more bit!

(*iznenada kao, da se podsjeća neku drugu ličnost koja bi po njegovu mišljenju mogla biti jedina odgovorna*). A likar? Ma kako, ti si likar i nisi se sitija da je ona zdrava i da od tebe čini tovara?

ALFREDO: Možda je, po mom mišljenju, pogriješio.

DOMINIK: (*s prezirom*) muči, Alfredo. (*odlučno*) I likar će platit! Platit će kako je istina da jema Boga! Jerbo je on bija u dogovoru, s njom i mislija je na maliciju (*Filomeni sa zlobom*). Žnjonfa se, daklen?... Dala si mu pinez...

FILOMENA: (zgadjena) Sve ča ti znaš, to su pinezi. I s pineziman si uvik uzima ča si tija! I mene si kúpija za pineze! Jerbo si ti bija don Mime Soriano: s veštitan od najboji šalturi, a košujan od najboji šar-turic... Tvoji su konji trčali na utrkan: ti si činija da oni trču... ma je Filomena Marturano učinila sada tebe trčat! I trča si bez da se sitiš... i još jemaš trčat, i još jemaš bacivat krv dok razumiš kako se živi i po-stupa kâ pošteno čejade! Likar ni' zna ništa. I on je povirova, i mora je povirovat! Svaka žena, poslin dvajstipet godin života s tebon svršila bi na smrtnu posteju. Bila san ti sluškinja! (*Rozaliji i Alfredu*) Bila san sluškinja dvajstipet godin i vi to znate. Kad bi on partija na divertimente u Londru, u Pariz, na utrke, ja san činila o' pulicjota u fabriki Forčeli, u Verdjina i u butigan u Toledu i u Furiji, jerbo da nisan to činila, nje-govi bi namištenici bili zgulili s njega kožu! (*Imitirajući njegov licemjerni ton*) »Da niman tebe...« »Filomena, žena si kakvu triba tražit!« Vodila san mu kuću, boje vengo prava žena! Prala san mu noge! I ne sad kad san stara, ma ka' san bila cura. I nikad da san kraj ovega čovika oćutila da me štima, da me priznaje, nikad!

Uvik kâ kamarijera ča je se može ka' se oće udrít nogon i bacit vanka.

DOMINIK: I nikad, ča ja znan, nisi tila bit pokorna, nisi bila kapaca da potpuno razumiš situaciju koja je bila izmedju mene i tebe. Uvik namusena, kâ čejade ča mu ni' stalo za nikoga... Da bi barenko rekla: »Može bit da san ja kriva?... Može bit da san mu ništo nažaj učinila.« I da san ikad vidija jednu suzu u onin očiman! Nikad! Koliko smo godin živili zajedno, nikad te nisan vidija zaplakat!

FILOMENA? Baš san jemala plakat za tebon? Neš ti, za ovu lipu perlu!

DOMINIK: Duša stavjena na muke ča nima nikad mira. Žena koja ne plače, ne jede, ne spava. Da san te barenko ikad vidi spavat. Prokleta duša — to si ti!

FILOMENA: Ma kad si me moga vidit spavat, ti? Nikad nisi zna nač put za vratit se doma. Najlipje fešte, najlipje Božiče prošla san sama kâ kuška. Znaš li ti kad se plače? Kad se zna ča je dobro, a ne more ga se jemati! Ma Filomena Marturano ne zna za dobro... a kad se zna samo za zlo, ne plače se. Švogat se plačuć — to Filomena Marturano ni' nikad mogla (jemati). Uvik si me trata kâ najzanju ženu. (*Rožaliji i Alfredu kao jedinim svjedocima svetih istina koje kaže*). I ne govorimo ništa, kad je bi mlad da je niko moga reć: »Jema pinez, lipu prežencu«. Ma sad, uprav sad, kad jema 52 godine, vraća se doma šudarima šporokin od rošeta za justa, da mi se gadidu (*Rosaliji*) — Di su?

ROZALIJA: U armerunu.

FILOMENA: Prez malo promišljenosti i bez reć: »Boje je da i bacin ča, ako i' ona najde?« Ma, to se zna, ako i' ona najde, pa ča unda? Ko je ona? Koji dirit jema? I inšenpja se u onu...

DOMINIK: (*ka da je uhvaćen u grijehu bijesno reagira*) U koju onu?... U koju onu?

FILOMENA: (*nimalo zastrašena, većom žestinom od njega*) U onu šporkuju! Ča misliš da nisan razumila? Ti ne znaš govorit laži i to ti je difet. Pedeset i dvi godine i oće da se stavi s jednon curon od dvajstidvi. Ni' ga sram! I vodi je u kuću, sa škužon da je infermjera... Jerbo je on zazbija povirova da san ja na umoru... (*kao pričajući nevjerojatnu stvar*). I nazad uru vrimenta, pri vengo ča je doša pop za vinčat nas, mislili su da san ja za dat Bogu dušu i da više ništa ne mogu vidit, kraj moje posteje su se grlili i jubili! (*s neukrotivim osjećajem gadjenja*) Gospe... koliko si mi gadan! I da san ja bila zazbija na umoru, ti bi to bija učinija? Tako je, ja san umirala a onod spravljen stol (*pokazuje ga*) za nj i ono mrtvo povalo...

DOMINIK: Ma zašto, kažimo da si ti umrla, zar ja nisan smija jist? Zar se nisan smija više ranit?

FILOMENA: S rusulan nasrid stola!

DOMINIK: S rusulan nasrid stola!

FILOMENA: Crjenin?

DOMINIK: (*razdraženo*) crjenin, zelenin, jubičastin. Ma ča, zar nisan bi' gospodar stavit ji? Zar nisan bi gospodar činit veseje ča ti umireš?

FILOMENA: A ja nisan umrla! (*prkosno*) I za sad me ni' voja umrit, Dume!

DOMENIK: I Ovo je mala smetnja. (*pauza*) Ma ja ne znan sebe uvirit. Ako si me ti vavik tratavala kâ sve druge, jerbo su, po tebi, svi judi isti, ča te bilo stalo vinčat se s menon? I ako san se ja zajubi u drugu žensku i ako je oću vinčat, jerbo ću ja Dijanu vazest za ženu, ča je tebi stalo ako ona jema oli ako nima dvajstidvi godine.

FILOMENA: (*ironično*) Ča me činiš smijat se. I ča mi činiš milo! Ma ča me stalo za te, za jednu curu ča te je učinila izgubit glavu, za sve ono ča mi govoriš?

Ma zar ti zazbija misliš da san ja to učinila za te? Ma ni' mi stalo za tebe, ni' mi nikad bilo stalo za tebe. Bidna žena kâ ja, — to si ti reka i govoriš dvajstipet godin, zna činit svoje konte... Potriban si mi... Ti si mi potriban! Ti si virova da ću poslin dvajstipe' godin ča san ti bila sluškinja poč ovako s jednom rukon naprid — a s drugon nazad?

DOMINIK: (*trijumfirajući, misleći da je shvatio pravi razlog Filomenine poruge*) Pinezi, pa zar ti ji ja ne bi bi' da? Kako ti možeš misliti da se Dominik Soriano, sin Raimonda Soriana (*naduto*) jednon od najvažniji i najozbiljniji napuljski pašticjeri, ne bi pobrini da ti namisti kuću i učini da više nimaš potribe od nikoga.

FILOMENA: (*ucviljena zbog nerazumijevanja, prezirno*) Ma muči! Ma je li moguće da vi judi ne razumite nikad ništa? ... Tvoji pinezi, Dume? Rani u lipom zdravju svoje pineze. Ja od tebe oću ništo drugo i dat češ mi! Jeman tri sina, Dume! (*Dominik i Alfredo ostaju zapanjeni, Rožalija, naprotiv je ravnodušna*).

DOMINIK: Tri sina?! Filomena, ma ča govoriš?

FILOMENA: (*ponavlja makinalno*) Jeman tri sina, Dume!

DOMINIK: (*smeten*) A... čigovi su sinovi?

FILOMENA: (*kojoj nije izbjegao strah Dominikov, hladno*) Judi kâ ča si ti.

DOMINIK: (*ozbiljno*) Filomena, Filomena, ti se igraš s vatrom! Ča oće reć: »Judi kâ ča si ti«.

FILOMENA: Jerbo ste vi svi isti.

DOMINIK: (*Rožaliji*) A vi ste to znali?

ROZALIJA: Šjorši, ja san to znala.

DOMINIK: (*Alfredu*) A ti?

ALFRED: (*pripreman da se opravda*) Ne, gospođa Filomena me mrzi, to sam vam rekao.

DOMINIK: (*još neuvjeren u stvarnost događaja, kao da govori sam sebi*) Tri sina! (*Filomeni*) A koliko in je godin?

FILOMENA: Najstariji jema dvajstišest godin.

DOMINIK: Dvajstišest godin?

FILOMENA: I ne čini tu mutriju! Ne boj se ništa: nisu tvoja dica.

DOMINIK: (*donekle ohrabren*) A znadu li za te? Vidite li se, znadu li da si in mater?

FILOMENA: Ne. Ma i' uvik vidin i s njiman razgovaran.

DOMINIK: Di stojidu, ča radidu, kako žividu?

FILOMENA: S tvojim pineziman.

DOMINIK: (*začudeno*) S mojim pineziman?

FILOMENA: Je, tvojim pineziman. Krela san ti! Krela san ti pineze iz portafaža, krela sin ti isprid očiju!

DOMINIK: (*s prezirom*) Lupežice!

FILOMENA: (*odovara bez bojazni*) Krela san ti! Prodavala san tvoje postole! I nisi se nikad spazija! Oni prsten s brilanton, sičaš li se? Rekla san ti da san ga izgubila: prodala san ga. S tvojim pineziman odranila san moju dicu.

DOMINIK: (*zgadjen*) Tišća san u kuću lupežicu. Ma kakva si ti žena?

FILOMENA: (*kao da ga nije čula*) Jedan jema butigu ovod blizu, u kaleti: limar je, vodostanlater.

ROŽALIJA: (*ne čini joj se istinito što o tome govore, ispravljajući je*) vodoinstalater...

DOMINIK: (*koji nije razumio*) Kako?

ROŽALIJA: (*nastojeći da bolje izgovori riječ*) vodoinstalater. Kako se to reče: popravja rubinete, očepije lavandine... (*zatim aludirajući na drugog sina*) Drugi... Kako se ono zove? (*sjetivši se nalet imena*) Rikardo. Ča je lip! Koji momak! Stoji u Kjaji i jema butigu u portunu broj 74, čini košuje. I jema puno aventuri. A Umberto...

FILOMENA: A... on uči skule, tija je učit. On vodi korišpodencu i piše u fojiman.

DOMINIK: (*ironično*) Jemamo i umitnika u fameji!

ROŽALIJA: (*uznoseći Filomenina majčinska osjećanja*) I kakva je mater bila! Nikad in ni' ništa falilo! I ja to mogu potvrdit jerbo san stara i u najkraćem vremenu moram se naći pred licem Najvišeg lica, koje sve vidi, razmatra i oprašta, i kojemu ni stalo za čakule... otkad su bili mali, u pelenan, ni' in falilo ni tičjega mlika...

DOMINIK: S pineziman od Dominika!

ROŽALIJA: (*spontano, s instinktivnim smislom za pravdu*) Ma vi ste bacali pineze u more!

DOMINIK: A zar san jema komu polagat konte?

ROŽALIJA: Ne, šjor, na zdravje! Ma niste se nikad pazili...

FILOMENA: (*prezirno*) Ma ča mu dajete reta? Nima mu ča za odgovarat.

DOMINIK: (*svladavajući živce*) File, oli me na silu očeš izazivat? Doklen ćemo doć na ovi način? Ma razumiš li ti ča si učinila? Stavila si me u takvi položaj kâ da san čovik od slame! I na kraju krajev ota tri gospodina, ča ji ja nimalo ne priznaje, ča ja nisan zna ni da su na svitu, mogu mi se kad i' bude voja u facu smijati. Jerbo mislidu: »Nima šta, za sve će providit don Dominik svojim pineziman!«

ROŽALIJA: (*isključujući ovu pretpostavku*) Ne šjor, to ne! A ča oni o tome znadu?... Gospoja Filomena je sve stvari činila kako triba: razborito i mudro. Nodar je da pineze inštalateru kad je namišća butigu u kaleti ovod blizu, reka mu je da jedna gospoja ča neće da se zna koja je... i ovako je isto učinila s onin ča čini košuje. I nodar je jema za dužnost da daje pomoć Umbertu za da bi moga svršit skule. Ne, .. vi u to ništa ne ulazite.

DOMINIK: (*S gorčinom*) Ja san samo plaća!

FILOMENA: (*skočivši naglo*) A jesan li i' jemala ubit? To san jemala učinit, je li, Dume? Jemala san i' ubit kako to čini puno drugi ženski? Ondac, to se zna, ondac bi Filomena bila dobra? (*sve jače i jače*) Odgovori!... I ovo su mi svitovale sve moje prijatejice, onamo doli... (*aludira na javnu kuću*): »Ča čekaš? Skini tu misal«. (*Svjjesno*). Ma ja bi bila stavila sebi u glavu misal! I ko bi bi' moga živit s takvin grizodušjen i ondac ja san govorila s Gospon. (*Rozaliji*) S Gospicon o' Rusul, sićate li se?

ROŽALIJA: (*gotovo uvrijeđena*) Ma ča! Gospe od Rusul... Ona ča dili svaki dan jednu milost!

FILOMENA: (*sjećajući se svoga susreta s Gospom iz uličice, kao sama sebi*) Bile su tri ure poslin ponoći. Odila san po putu sama. Bilo je šest miseci okad san bila izašla iz moje kuće. (*ciljajući kad je prvi put bila sigurna u svoje materinstvo*) Bilo je prvi put! I ča jeman činit? Komu ću to reć? Unutra u sebi čula san glas moji prijatejic: »Ča čekaš? Skini tu misal! Ja znan jednega ča je puno vridan...« I neoteć, odajući, našla san se u mojon kaleti, isprid oltarića Gospe o' Rusul. Zamislila san se isprid nje ovako: (*stavi šake na bedra i podigne pogled prema jednoj zamišljenoj slici, kao da će govoriti s Djevicom kao žena sa ženom*) »Ča jeman činit? Ti znaš sve... Znaš i zašto san zgrišila... Ča jeman činit?« A ona ni beside ni odgovarala. (*uzbuđeno*) »A tako ti činiš? Ča manje govoriš, to ti svit višje viruje... Govorin s tebon! (*ustreptala od drskosti*) odgovori!« (*oponašajući makinalno ton glasa nekoga njoj nepoznata, koji,*

je u onom času progovorio iz nepoznatog izvora) »Dica su dica!« Uvatile su me ježuri. Ostala san ovako, bez micat se. (*ukruti se fiksirajući zamišljenu sliku*) Može bit da san se okrenila da bi bila spazila oklen je doša oni glas. Iz jedne kuće s otvorenon ponistron, iz kalete blizu... Ma san ja promislila: »A zašto uprav u ovi čas? Ča zna svit o mojin poslin? Onda je to bila Ona... Bila je Gospa? Ja san je napala drito u obraz, i tila je govorit... Ma onda Gospe služi se nami judiman... I kad su mi rekli: »Skin! tu misal!« I onda mi je to ona rekla da me stavi na provu!... I Neznam jesan li to bila ja oli Gospe o' Rusul ča je učinila ovako s glavom! (*učini znak s glavon kao da želi reći: Da, shvatila si*). Dica su dica! I zaklela san se. I zato san ostala s tebon puno godin... Za nji san podnila sve ča si mi učinija i kako si me tratava! A kad se oni mladić bija zajubija u me i tija me vinčat, sičaš li se? Već smo stali pet godin zajedno: ti oženjen, u tvojon kući, a ja San Potitu, u one tri komore s kužinon... prva kućica ča si mi namistija, kad si me, posli četer godine ča smo se poznavali, diga od onamo gori! (*aludira na javnu kuću*). A oni me je bidni mladić tija vinčat... Ma ti si se činija djelož. Kâ da te sad čujen: »Ja sam oženjen, ne mogu te vinčat. Ako te ovi vinča...« I počeja si plakat. Jerbo ti, ti znaš plakat... Sve protivno od mene: ti znaš plakat! I ja san ondac rekla: »Pa neka bude ovako, ovo mi je sudbina! Dominik mi oće dobra, sa svom dobron vojon ne more me vinčat, oženjen je... I živili smo naprid u San Potitu u tri komore! Ma malo poslin, posli dvi godine, tvoja je žena umrla. Vrime je prolazilo..., a ja uvik u San Potitu. I mislila san: »Mlad je, neće da se veže jednom drugon ženon za cili život. Doć će vrime kad će se umirit i znat procinit šakrificije ča san učinila!« I čekala san. I kad bi ja koji put rekla: »Dume, znaš li ko se vinča? Ona divojka ča je stanovala spran moje ponistrice...« Ti si se smija, počeja bi se smijat, isto onako kâ ča si se smija ka' si se penja uz skale s tvojin prijatejin onod di san bila pri San Potita. Oni smij ča ne pari da je od juskega bića. Oni smij ča počinje na srid skal... oni smij ča je uvik isti, ne kontajuć ko se smije! Bila bi te najvolila ubit kad si se onako smija! (*strpljivo*). I čekali smo. I čekala sam dvajstipet godin! I čekali smo milost don Dominika! I na kraju krajev jema dvajstipet godin' ostavi je! Ma ča? Ispjuvala je svu svoju krv ako se on ne drži uvik za momčića! Trče za kotulan inšempjaje se, nosi šudare šporke o' rošeta za justa, vodi mi je u kuću! (*prijeteći*) dovedi mi je sad u kuću, sad ka' san ti žena. Potirat ću i tebe i nju. Vinčali smo se. Pop nas je vinča. Ovo je moja kuća! (*unutrašnje zvonce zvoní, Alfredo izlazi sa stražnje strane nadesno.*)

DOMINIK: Tvoja kuća? (*smije se usiljeno ironički*) Kako me činiš smijat se!

FILOMENA: (*dražeći ga perfidno*) I smij se... Smij se! Jerbo mi je na kraju krajev, drago čut di se smiješ... jerbo se ka' onda' ne znaš višje smijat.

(*Alfredo se vraća, gleda pomalo sve, zabrinut za ono što će morati reći.*)

DOMINIK: (*opazivši ga, neučtivo*) A ča ti oćeš?

ALFREDO: Eh... šta hoću... Donili su večeru.

DOMINIĆ: Ma zašto, po vama, ja ne bi smija jist?

ALFREDO: *(kao da želi reći: ja u to ne ulazim)* Eh... don Dume! *(govoreći prema dnu nadesno)* Ulizi. *(ulaze dva momka, poslužnici jednog restorana, koji nose zdjele za hranu i košaru s večerom.)*

PRVI MOMAK: *(uslužno, ponizno)* Unutra je večera. *(drugom momku):* stavi je ovod. *(Stavljaju na zemlju košaru na mjesto koje je pokazao momak).* Šjor, ima samo jedno pile jer je veliko i može nasititi četiri osobe. Sve ono što ste naručili prvorazredno je. *(Hoće da otvori zdjele).*

DOMINIK: *(zaustavljajući momka iritiranim pokretom).* Znaš ča je? Moraš poč ća.

PRVI MOMAK: Je, šjor. *(uzima iz košare slatko i stavljajući ga na stol, govori)* ovo je slatko koje voli gospodica... *(polazući bocu)* a ovo je vino... *(riječi nosača padaju usred najdubljeg muka. Ali on se ne da i govori dalje s medenim tonom kao da nešto traži)* E... a ča ste zaudobili?

DOMINIK: A ča?

PRVI MOMAK: Kako? Ka' ste danas došli naručit večeru, sićate li se? ja san vas pita jemate li jedan par stari gać. A vi ste rekli: »Dodi večeras i ako se posli dogodi jena stvar ča ja mislin, ako dobijen lipe glase, jeman jedan novi veštiti... vazest ću ga i darovat ću ti ga.«

(okolo su se sledili. Pauza. Momak je naivno ražalošćen). Oli se ni' dogodila ona stvar ča ste vi govorili? *(čeka odgovor. Dominik šuti).* Oli niste dobili dobru vist?

DOMINIK: *(napadajući ga)* Reka san ti ga greš ća!

PRVI MOMAK: *(začuden zbog Dominikova tona)* Pa, evo, idemo... *(još gleda u Dominika, zatim tužno)* ajmo ća, Karleto, nije dobija dobru vist... ča san nesritan! *(uzdiše)* Dobra van noć! *(izlazi nadesno a drug za njim).*

FILOMENA: *(poslije stanke, sarkastično Dominiku).* Ča ne jiš? Oli te prošla voja?

DOMINIK: *(smeteno, ljutito)* Jist ću. Poslin ću jist i pit!

FILOMENA: *(aludirajući na Dijanu)* A ka' će doć ono mrtvo puvalo?

DIJANA: *(iz zajedničke sobe. To je lijepa djevojka od dvadeset i dvije godine ili, bolje rečeno, trudi se da pokaže kako ima dvadeset i dvije, ali joj je dvadeset i sedam. Afektirane elegancije, pomalo snob, Gleda na sve s visine, ulazi govoreći pomalo svima a da se ne obraća direktno nikome od prisutnih, koje očito prezire sve skupa. Zato ne zapaža Filomeninu prisutnost. Donosi pakete lijekova, ulazeći, stavlja sve na stol. uzima s jedne stolice bijeli bolničarski ogrtač i navlači ga) —* Ima mnogo svijeta u ljekarnicama... obišla sam ih šest ili sedam... oznojila sam se do srži. *(ponaša se neuljudno kao da je gospodarica)* Ro-

žalija, pripremite mi kupaonicu (*opazivši ruže*) ah... crvene ruže. Hvala, Dominko. Kakav fin miris. Imam malko apetita (*uzimajući sa stola kutiju s ampulama*). Našla sam kanfor i adrenalin, kisika nema. (*Dominik je kao gromom ošinut. Filomena ni da trene okom, čeka, Rožalija i Alfredo gotovo se zabavljaju. Dijana zapali cigaretu i sjedne uz stol, naprama publici*). Mislila sam, ako... Bože moj, ne bih htjela reći riječ... ali... konačno... ako umre večeras, sutra rano odlazim... Našla sam mjesto u kolima jedne svoje prijateljice... ovdje bih zadavala više muke nego koristi. U Bologni imam neke stvarčice urediti... toliko poslića posvršiti. Vratit ću se za deset dana... Doći ću da vas vidim, Dominko. (*Aludirajući na Filomenu*) A kako je? Uvijek u agoniji? je li došao svećenik?

FILOMENA: (*svladavajući se, s izvještačenom učtivošću polako joj se približava*) Pop je doša. (*Dijana, iznenađena, diže se i povuče nekoliko koraka*) i jerbo je vidija da san bila u ropcu... (*poput mačke*) Skini mantel!

DIJANA: (*koja uistinu nije shvatila*) Kako?

FILOMENA: (*kao gore*) Skini mantel!

ROŽALIJA: (*opazivši da Dijana nije ni sada shvatila, da izbjegne gore, savjetuje mudro Dijanu*) Skinite ovo... (*i na sebi samoj prodrma s dva prsta košuljicu svog odijela da bi na koncu Dijana mogla na letu razumjeti da Filomena aludira na bolnički mantil. Uistinu, Dijana s instiktivnim strahom, skine ga*).

FILOMENA: (*koja je slijedila Dijanine pokrete a da nije odvojila ni za trenutak oči s nje*) stavi ga na katrigu... stavi ga na katrigu.

ROŽALIJA: (*predviđajući Dijanino nerazumijevanje*) Stavite ga na sjedalicu (*Dijana izvrši*).

FILOMENA: (*ponovo zauzima raniji ljubazni ton*). Vidio je da sam u ropcu i svjetovao don Dominiku Sorjanu da posveti vezu in eštreliš. (*aludira na svećenika. Dijana da bi dala sebi neko držanje i ne znajući kakav stav da zauzme, uzme sa sredine stola jednu ružu i pravi se da je miriše. Filomena je ošine muklim tonom svoda glasa*). Stavi natrag rusulu!

ROŽALIJA: (*priprema*) Stavite natrag ružu. (*Dijana kao da se pokorava nekom teutonskom naređenju, stavi je natrag na stol*).

FILOMENA: (*postavši ponovo ljubazna*) I don Dominik je to naša za pravo jer je promislija: »Pravo je, ova nesritnica stoji kraj mene dvajstipet g... i tolike druge posljedice i neposljedice, koje nismo dužni da vam tumačimo. Došao je uz posteju (*uvijek aludirajući na svećenika*) i vjenčali smo se... s dva svjedoka i sa svećenikovim blagoslovom. Može bit da vjenčanja činu dobro, sigurno je da sam se odma ćutila boje. Digla sam se i odgodili smo smrt — Naravno, gdje nema bolesnika ne može biti bolničara... i gadarija... (*ispručenim kažiprstom desne ruke udara je odmjerenim udarcima u podbradak, koji prisiljavaju Dijanu da kaže glavom iznenadno i nehotično »Ne«*) ... šporkarija... (*ponavlja gest uz*

svaku riječ)... isprid jedne ča umire... jerbo si ti znala da san ja bila na umoru... (*još jedan mali udarac*)... i pođi ji činit u kuću od tvoje sestree! (*Dijana se smiješi bedasto, kao da želi reći: ne poznajem je*) — I da ste odmah otišli odavde i nađite sebi drugu kuću, ne ovu.

DIJANA: (*povlačeći se došla je gotovo do praga ulaznih vrata, uvijek se smijući*) — Dobro.

FILOMENA: A ako želite da budete uistinu dobro... morate otić onamo di san bila ja... (*aludira na javnu kuću*).

DIJANA: Gdje?

FILOMENA: Neka vam to kaže don Dominik, koji je posjećiva one kuće i koji ih još posjećiva. Idite!

DIJANA: (*svladana od ražarenog Filomenina pogleda, gotovo zahvaćena iznenadnim orgazmom*) — Hvala. (*I izlazi u dubinu s desne strane*).

FILOMENA: Nema na čemu (*i vraća se na svoje mjesto na lijevoj strani*).

DIJANA: Laku noć. (*Izlazi*).

DOMINIK: (*koji je sve do ovog momenta ostao zamišljen, udubljen u teške misli aludirajući na Dijanu, obraća se Filomeni*) — Tako si je, dakle, tratala?

FILOMENA: Kako merita. (*Pravi mu pakostan gest*).

DOMINIK: Ma... daj da dobro razumin jednu stvar. Ti si daval od žene... Ko s tebon jema posla vaja da jema dobro otvorene oči... Tvoje riči vaja držat na pameti i vaja ih mirit. Sad te poznajen. Ti si kâ grizlica. Kâ otrovna grizlica ča di se stavi sve izgrize. Ti si malo pri rekla jednu stvar i ja san sad na to mislija. Rekla si... »... Ja o' tebe oću jednu drugu stvar... i dat ćeš mi je!« Pineze ne, jerbo znaš da bi ti i' bija dâ... (*kao opsjednut*). Ča drugo oćeš od mene? Ča si to utirala sebi u glavu? Ča si promislila, a nisi mi još rekla... Odgovori!

FILOMENA: (*jednostavno*) — Dume, znaš li onu pismu... (*Počinje ariju s aluzijom*) »Me sto criscenno nu bellu cardillu... quanta cose ca 11' aggia mpara«...

ROŽALIJA: (*dižući oči k nebu*) — Ah, Gospe!

DOMINIK: (*oprezan, sumnjičav, bojažljiv Filomeni*) — A šta to znači?

FILOMENA: (*objašnjava mu*) — Grdelin si ti!

DOMINIK: Filomena, govori jasno... Ne šali se više s menon... Učinit ćeš da se razbolim, Filomena...

FILOMENA: (*ozbiljno*) — Dica su dica.

DOMINIK: A ča će to reć?

FILOMENA: Vaja da znaju ko in je mater... Vaja da znaju ča je za nji učinila... Moradu mi tit oobra! (*upadajući u zanos*) Ne smidu se sramit isprid drugi judi... ne smidu se sramovat ka' gredu tražit jednu kartu, dokumenat, fameju, kuću... fameju ča se sastaje za svitovat se, za dat sebi švoga... Moradu se zvat kâ ja!

DOMINIK: Kâ ti, kako?

FILOMENA: Kako se ja zoven... Vinčani smo: Soriano!

DOMINIK: (*uzbuđen*) — Ja sam bio razumija! Ma san tija o' tebe čut... Tija san to čut iz ti' svetogrdni just za uvirit se da, ako te bacin nogan vanka, ako ti smečin glavu, to je kâ da san smečija zmiyu: jednu otrovnu zmiyu koja se smeči bez grizodušja i za dobro oni ča bi jon mogli proć blizu. (*Aluđirajući na Filomenin plan*) Ovod, ovod? U mojon kući? Mojin imenon? Oni sinovi od...

FILOMENA: (*agresivna, da mu zabrani izgovoriti riječ*) — ... Od koga?

DOMINIK: Tvoji!... Ako me pitaš: od koga? Ne mogu ti odgovorit, jer to ne znan! I ni ti to ne znaš! Ah, ti si virovala da ćeš stavit sve na misto, da ćeš umirit dušu, da ćeš se spasit od grija, ako dovedeš u moju kuću tri furešta!... Dabogda se zauvik zaklopile moje oči, oni neće stavit nogu ovod unutra! (*Svečano*) Na dušu moga oca...

FILOMENA: (*Iznenada s iskrenim pokretom prekida ga kao da ga želi upozoriti na kaznu koja bi mogla da ga snađe od svetogrđa počinjenog iz nemjerljivih razloga*) — Ne kuni se! Ja, jerbo san se jedanput zaklela, molin o' tebe dvajest godin lemozinu... Ne kuni se, jerbo je to zakletva ča je ne bi moga održat... I umra bi proklet, kâ jednega dana ne bi moga molit lemozinu ti u mene...

DOMINIK: (*pod sugestijom Filomeninih riječi, kao da je poludio*) — Ča snuješ, višćice? Ma ja te se ne bojin? Ja niman o' tebe straja!

FILOMENA: (*izazivajući ga*) — A zašto to kažeš?

DOMINIK: Muči! (*Alfredu, skidajući sa sebe pidžamu*) — Daj mi jaketu! (*Alfredo izlazi kroz radnu sobu bez riječi*) Sutra ćeš poč ća! Vazest ću avokata, tužit ću te! Bila si namistila trapulu. Jemam svidoke... I ako mi zakon da' krivo, ubi ću te, File! Partit ćeš s ovega svita!

FILOMENA: (*ironično*) — A di ćeš me stavit?

DOMINIK: Di si stala unda! (*do krajnosti je razdražen, ofenzivan. Alfredo se povraća s haljetkom. Dominik mu ga istrgne iz ruku i oblači ga, govoreći mu*) — Ti ćeš sutra poč zvat moga avokata, znaš li koji je... (*Alfredo kimne glavom*) I razgovarat ćemo, Filomena!

FILOMENA: I razgovarat ćemo!

DOMINIK: Vidit ćeš ko je Dominik Soriano i o' koje je pašte učinjen! (*Uputi se prema dnu*)

FILOMENA: (*Rozaliji, pokazujući stol*) — Rožalija, napravi stol... Sigurno je i tebe uvatija glad! (*Sjedne za stol okrenuta prema publici*)

DOMINIK: Zbogon, ... Filomeno Napulitanko.

FILOMENA: (*pjevucka*) — Me sto criscenno ...

DOMINIK: (*smije se, cereći se kao da joj se svjesno želi rugati i vrijeđati je*) — Sicaš li se ovega smija... Filomena Marturano!... (*I izlazi, a Alfredo za njim, dok se spušta zavjesa*).

DRUGI ČIN

(*Ista scena kao u prvom činu*)

Sutradan. Devet sati ujutro. Da bi mogla očistiti pod, služavka je premjestila sve stolice: neke na terasu, druge prevrnutе i položene na stol u don Dominikovoj radnoj sobi. Sag, na kojem je u sredini stol za jelo, zavijen je na četiri strane. Obična svjetlost jednog lijepog septembarskog dana.

LUCIJA: (*kućna služavka. Simpatična i zdrava djevojka od dvadeset i tri godine. Završila je svoj posao i sada ožima, po zadnji put, u vedru prikladnom za to, krpu za brisanje. Zatim uzima vedro, krpu za brisanje i štap i sve stavlja po strani, na terasu. Da ponovo dovede sobu u red, počinje opružati četiri kraja saga*).

ALFREDO: (*umoran, pospan izlazi iz zajedničke sobe, dok se Lucija trudi da stavi na mjesto tepih*) — Dobro jutro, Luce!

LUCIJA: (*ustavljavajući ga ljutitim tonom glasa i pokreta*) — Ne odite mi nogan!

ALFREDO: Onda ću oditi rukan.

LUCIJA: Evo san ja ovi čas pristala bacat krv... (*pokazujući na pod još djelomično mokar*)... A vi mi dolazite s tin vašin nogan!

ALFREDO: Nogan!... Ja san mrtav (*Sjedne za stol*) Razumiš li ti ča će reć mrtav? Cilu noć uz don Dominika, bez stisnut oka... Sidija san na parapetu caracciolo. A sad je malo zafriškalo... I gospodin Bog je jema baš mene bacit u njegove ruke! Ni' da se tužin, za Majku božju! Ja san živija, on mi je dā da živem, i jemali smo i sritni dān, ja s njin, a on s menon. Neka ga Bog poživi ijadu godin, ma u miru! Ja jeman šezdeset godin, a ne jedan dan! Ko više more uza nj noćarit... Luce, daj mi čikaricu kafe.

LUCIJA: (*koja je postavila na mjesto stolice a da nije slušala Alfredove izlive, jednostavno*) — Nima.

ALFREDO: (*ljutito*) — Nima?

LUCIJA: Nema, nema. Bilo je kafe od jučer... Jednu ćikaricu san vazela ja, drugu nije htjela gospođa Rožalija i odnijela ju je gospođi Filomeni, a još jednu sam spremila za don Dominika, ako slučajno dođe.

ALFREDO: (*fiksirajući je, malo uvjeren*) — Ako slučajno dođe?

LUCIJA: Eh, ako slučajno dođe. Šjora Rožalija ni' skувала kafu.

ALFREDO: A nisi je ti mogla skувати?

LUCIJA: A znan li ja skувati kafu?

ALFREDO: (*s prezirom*) — Ni kafu ne znaš skувati. A zašto je ni skувала Rožalija?

LUCIJA: Rano je izašla iz kuće. Rakla je da mora odnijeti tri žurna pisma gospođe Filomene.

ALFREDO: (*sumnjičavo*)... Gospođe Filomene? Tri pisma?

LUCIJA: E, tri: jedan, dva, tri.

ALFREDO: (*vodeći brigu o svojoj iscrpljenosti*) — Ma ja moran popit suzu kafe. Znaš ča ćeš učiniti, Luce?... Podili ćikaru don Dominika u dva dila, i u njegov dil dolij vode.

LUCIJA: A ako se dositi?

ALFREDO: Ne virujen da će on doć. Bija je vas uzmućen, i na koji način... Pa dopotuto, ako dojde, meni je ča san star potribnija vengo nje-mu. Ča mu je tribalo stat na srid puta cilu noć?

LUCIJA: Ja ću vam je zgrijati i doniti ću van je. (*ode preko zajedničke sobe nalijevo. Videći da s desne strane dolazi Rožalija, ustavi se i obavijesti Alfreda*) — Evo šjora Rožalija... (*Videći da je Alfred gleda šuteći*) Ča ću činiti? Oću li van doniti kafu.

ALFREDO: S tin više ča dolazi šjora Rožalija! Učiniti će frišku kafu za don Dominika. Oću pō ćikare! (*Lucija izlazi*)

ROŽALIJA: (*ulazi iz zajedničke sobe. Opazi Alfreda, ali se pravi da ga ne vidi. Obuzeta svojim zadatkom uputi se direktno prema Filomeninoj spavaćoj sobi*).

ALFREDO: (*kojemu nije izbjeglo Rožalijino držanje, pusti je da dođe skoro do praga vratiju, zatim je ironično pozove k sebi*) — Rožalija, ča je... Oli te ispa jazik?

ROŽALIJA: (*indiferentno*) — Nisan te vidila.

ALFREDO: Nisan te vidija? Oli san ja buja na ovoj katrigi?

ROŽALIJA: (*dvolično*) — Buja ča kašje... (*kašljuca*)

ALFREDO: (*koji nije razumio aluziju*) — Ča kašje?... (*Želeći da vrši istragu*) Jesi li rano izašla?

ROŽALIJA: (*zagonetno*) — More bit.

ALFREDO: A di si bila?

ROŽALIJA: Na misu.

ALFREDO: (*ne vjerujući*) — Na misu?!... A posli tega si odnila tri pisma gospoje Filomene...

ROŽALIJA: (*kao uhvaćena u grijehu, svladavajući se*) — A kad već znaš, zašto pitaš?

ALFREDO: (*hineći također i on indiferentnost*) — Tako, za izvoz. A komu si ji odnila?

ROŽALIJA: Već sam ti rekla: ti si buja ča kašje.

ALFREDO: (*uzevši za zlo jer nije shvatio, mrko*) — Kašje? Ma ča ga intraje ovi kašaj?

ROŽALIJA: (*kao da želi reći: »Ne znaš čuvati tajnu«*) — Bališ, i jopet bališ. I in fin dei konti? ti si špija!

ALFREDO: Zašto, jesan li te ikad špija?

ROŽALIJA: Mene? Ma mene nima ča špijunavat. Bistra kâ voda ča izvire iz vrila. Moji posli su čisti, je... je. (*Kao pjesmicu koju već, jer ju je ponovila toliko puta, zna napamet*) — Rojena sedandesete. Učini konat koliko godin jeman. Od siromašnih i poštenih roditeja. Moja je mater, Šofija Trumbeta, bila lavandera, a moj otac Prokopio Solimene, potkivač. Rozalija Solimene, a to san ja, i Vičenco Baliore, ča je popravja lumbrele i špakere, sklopili su »pravovaljan brak dne 2. studenoga 1887.«

ALFREDO: Na Mrtvi dan!

ROŽALIJA: More bit da smo jemali tebi davat konte?

ALFREDO: (*zabavljajući se*) — Ne. (*Potičući je da govori*) — Ajdemo naprid.

ROŽALIJA: Iz ove veze došli su najedanput trojci na sviet. Kad je babica obavistila mog muža, koji se nalazija u obližnjoj uličici zauzet svojim radon, našla ga je glavon tufanon u jednu vašku..

ALFREDO: Oli se prâ?

ROŽALIJA: (*sa pojačanim tonom ponavlja rečenicu kao da želi da shvati nezgodnost šale*) — S glavom tufanon u vašku jerbo ga je uvatija afan ča ga je prirano odnija. Sirote brez oca i matere oboje...

ALFREDO: I tri terna...

ROŽALIJA: (*kao gore*)... oboje i s troje nejake dice, otišla san stat u kaletu svetoga Liborija, u prizemje broj 80, i počela san prodavat lipila za vatat mušice, male kasile za mrce i kapeliniće za feštu od Pedigrotte.

Vatala za mušice san činila ja sama i zarađivala san ono malo ča je bilo potrebno da izvučen dicu. U uličici svetoga Liborija upoznala sam gospoju Filomenu, koja se kao dite igrala sa mojin sinovima. Poslin dvastijednu godinu moji sinovi nisu mogli nać posla pa su otišli jedan u Auštraliju, a dva u Jamerike... i nisan imala višje visti. Ostala san sama... ja, činila san vatala za mušice, i kapeliniće za Pedigrotu. I neću o temu govorit, jerbo mi omar udre krv u glavu! I da ni' bilo šjore Filomene, koja me vazela k sebi u kuću, kad je počela život zajedno s don Dominikon bila bi sigurno svršila prosit na skalan nike crikve! Zbogon i hvala, činematograf je svršija.

ALFREDO: (*smiješeći se*) — Sutra nove slike! Ma ni' se moglo doznat komu se odnila ona tri pisma!

ROŽALIJA: (*odlučna*) — Ovu delikatnu dužnost, koja mi je bila dana, ne mogu kazati da ne postane javna tajna.

ALFREDO: (*razočaran, gnjevno*) — Ča si mrska! Zloba te je svu zgrčila. Jo, ča si gruba!

ROŽALIJA: (*suzdržljiva*) — Ne moram naći momka za udaju!

ALFREDO: (*kao da nije bilo međusobnih uvreda, s tonom iz njihova uobičajena zajedničkog života*) — Moraš mi sašit ovi botun na jaketu. (*Pokazuje mjesto na haljetku*)

ROŽALIJA: (*idući u spavaću sobu, malo neprijateljski*) — Sutra, ako buden imala vrimenta.

ALFRED: I moraš mi sašit i jednu kurdilu na mudante!

ROŽALIJA: Kupite kurdilu pa ću van je sašit. S dopušćenjem. (*Dostojanstveno izlazi kroz prva vrata nalijevo*).

LUCIJA: (*iz dubine pozornice s lijeve strane. Donosi na jednom tanjuriću šalicu kave, napola punu. Unutrašnje zvonce zaustavlja njezin hod upravljen prema Alfredu. Vraća se natrag i izlazi na desnu stranu*).

DOMINIK: (*poslije pauze. Blijed, pospan, ulazi, a za njim Lucija. Opazivši kavu*) — Je li ovo kafa?

LUCIJA: (*bacivši značajan pogled Alfredu, koji se ustao na don Dominikov dolazak*) — Da, gospodine.

DOMINIK: Daj mi je (*Lucija pruža šalicu Dominiku, koji gotovo na dušak ispija njen sadržaj*) — Baš san želija suzu kafe!

ALFREDO: (*namrgođen*) — Ja također.

DOMINIK: (*Luciji*) — Donesi mi ćikaru kafe. (*Sjeda za centralni stol pokrivajući lice rukama, udubljujući se u mračne misli. Lucija Alfredu objašnjava pokretima da je ona druga kava bila već razvodnjena*).

ALFREDO: (*Postavši nestrpljiv, ljutito*) — Isto je donesite. (*Lucija izlazi na dnu sa lijeve strane*).

DOMINIK: Ča se dogodilo?

ALFREDO: (*smiješeći se usiljeno*) — Rekla je da je kafa studena. Ja san reka: Isto je donesi.

DOMINIK: Zgrijat će je i donijet će je. (*Vraćajući se na svoju misao*) — Jesi li bio u advokata?

ALFREDO: Kako ne.

DOMINIK: A kad će doć?

ALFREDO: Čin bude moga. Ma na svaki način danas.

LUCIJA: (*Ulazi iz dubine s lijeve strane, noseći jednu drugu šalicu punu kave, približava se Alfredu i pruža mu je gledajući ga ironično, te zabavljena izlazi na dnu s lijeve strane. Alfred obeshrabren sprema se da pije*)

DOMINIK: (*dopunjujući glasno ono što je mislio, sa strahom*)... A ako ne vaju?

ALFREDO: (*misleći da Dominik aludira na njegovu kavu, rezignirano*) — A ča jeman činit, don Dume? Oću reć da ću je vazest u baru ka' izajden vanka.

DOMINIK: (*zbunjen*) — Šta?

ALFREDO: (*s uvjerenjem*) — Kafu.

DOMINIK: Ča me stalo za kafu, Alfredo. Ja kažen: ako ne vaju ono ča radin... u smislu da mi avokat reče da se ne more ništa učinit...

ALFREDO: (*pošto je posrkao gutljaj kave, s grimasom odvratnosti*) — Nije moguće... (*I položi šalicu i tanjurić na jedan komad pokućstva u dnu*).

DOMINIK: A šta ti o tome znaš?

ALFRED: (*kao čovjek koji se razumije*) — Kako, ča ja znan? To je gadarija!

DOMINIK: Bravo: to je gadarija. Baš tako. Učinila je kako ne vaju... Nij znala učinit.

ALFREDO: Don Dume, ona to ni' znala nikad učinit!

DOMINIK: Ali ja ću uložiti žalbu na Kotarski sud, na Apelacioni, na Vrhovni sud.

ALFREDO: (*zapanjen*) — Don Dume, za Gospu! Za gucaj kafe?

DOMINIK: Ma ča ti oćeš s ton kafon? Ja govorin o mom poslu!

ALFREDO: (*nije još razumio, neodređeno*) — Evo... (*Zatim shvaća, zabavljen nesporazumkom*) Ah!... (*smije se*) Eh... (*Ali bojeći se don*

Dominikova gnjeva, postaje najedanput sudionik gospodareva duševnog stanja) — Ah... Eh... Zaboga!

DOMINIK: (*koji je shvatio sva duševna stanja svoga sugovornika, raznježi se resigniran da primi Alfredovo neshvaćanje*) — Ma ča je razgovaran s tebon? I ča mogu razgovarat s tebon? O prošlin vrimenima. Ma mogu li ti govorit o sadašnjim stvariman?... (*Prodorno ga gleda kao da ga vidi prvi put, njegov glas poprima utješan ton*) — Vidi, vidi... Alfredo Amorozo, na što si spa! Opuzli obrazi, sida kosa, apanane oči, napol rebambija...

ALFREDO: (*primajući sve, također i zato što se ne bi nikad usudio proturječiti gospodaru i kao primajući s resignacijom kao nešto fatalno*) — Asti sto!

DOMINIK: (*smatrajući da je i on, konačno, doživio preobražaje što nose godine i život: obnavlja uspomene*) — Godine prolaze i prolaze za svih... Sićaš li se Mime Soriana? Don Mime, sićaš li se?

ALFREDO: (*zatečen u času zamišljenosti, lažno zainteresiran*) — Šjor no, don Dume, ol' je umra?

DOMINIK: (*s gorčinom*) — Umra je, jemaš prav... Don Mime Soriano je umra!

ALFREDO: (*shvaćajući na letu nespretnost*) — Ah... Vi ste govorili... don Mime... (*ozbiljno*) Ma... zaboga!

DOMINIK: (*kao da ponovo gleda svoj mladenački lik*) — Crni brčići! Mršav kâ trstika! Od noći je čini dan... Ko je ikad spava?

ALFREDO: (*zijelevajući*) — Je li to meni govorite?

DOMINIK: Sićaš li se one cure sa Capo di Monte?... Djelšomina! Koja lipa cura. »Pobignimo zajedno.« — jeman je i sad u ušiman. A žena veterinara?

ALFREDO: Kako... Ah, na koje stvari me podsjećate! Ona je jemala jednu kunjadu frizerku. Ja san se vrtija oko nje, ma nan se naravi nisu mogle složiti...

DOMINIK: Najlipše »navale« san činija kad san se spušća u Villu! Unda su na koguliman bile još štrike o' kamena!

ALFREDO: Parili ste figurin!

DOMINIK: »Kafé oli cenere«: to su bili moji koluri. Kanjeta, sa škurijon u ruci... Najboji konji su bili moji. Sićaš li se »Oka od srebra«?

ALFREDO: Kako se ne bi sića... Asti sto! »Oka od srebra«, šarka?... (*nostalgično*) Koje čudo o' kobile. Imala je stražnjicu kâ puni misec! Kad bi se pogledalo drito u stražnjicu, izgledalo je kao puni misec u času dizanja! Ja san se bi' zajubi u onu kobilu! I zato san bi' zanemari frizerku. I kad ste je vi prodali, Alfredo Amorozo je puno podnija.

DOMINIK: (*prepušćajući se letu svojih uspomena*) — Pariz, Londra... utrke... Čutija san se kâ da san gospodin Bog! Čutija san da mogu činit sve ča me voja: bez regule, bez da me iko kontrolaje... (*padajući u zanos*) da mi nikor nikad, pa ni gospodin Bog, ne bi moga dignit moje misto na svitu! Čutija san se kâ da san gospodar brdi, mora, pa samega moda života... A sad? Čutin se kâ propali čovik, bez voje, bez utežižajma! A ono ča činin, to činin za dokazat samon sebi da to ni' istina, da san još jak, da mogu još nadvladat jude, stvari, smrt... I to činin tako da u to virujen, da sebe uvirin, da sebe inšenpjan... i borin se! (*Odlučno*) Potribno je borit se, i Dominik Soriano ne popušća. (*Prihvatajući ponovo svoj odlučni ton*) A ča se ovod dogodilo? Ti nisi ništa čuja?

ALFREDO: (*koji želi da nešto prešuti*) — Eh... »Ti nisi ništa čuja?« Ovod niko ne govori isprid mene. Šjora Filomena, vi to znate, ne more me vidit. Tija bi znat ča san joj učinja... Rožalija, kako me rekla Lucija i sama Rožalija konfermala, govori da je odnila tri prišna pisma za gospoju Filomenu.

DOMINIK: (*premišljajući, ali siguran u svoje pretpostavke*) — Komu? (*Alfred hoće da nešto odgovori, ali se zaustavi videći da s lijeve strane ulazi Filomena*).

FILOMENA: (*dolazi iz svoje sobe u kućnoj haljini, malo neuredna, a za njon Rožalija, koja nosi plahte i jastučnice, i pravi se kao da ih ne vidi. Zove u pravcu zajedničke sobe*) — Luce... (*Rožaliji*) Dajte mi kjuč.

ROŽALIJA: (*dajući joj zavežjaj ključeva*) — Evo me k vama.

FILOMENA: (*stavljajući ih nestrpljivo u džep, aludirajući na Luciju, koja zakašnjava*) — I još je nima... (*zoveći malo jačim glasom, koji ne trpi prigovara*) Luce!

LUCIJA: (*ulazeći iz dubine s lijeve strane, uslužno*) — Što želite, gospoju?

FILOMENA: (*odsječeno*) — Vazmi ove lancune! (*Rožalija daje plahte i jastučnice*) U šalotinu, blizu škritorija, jema otoman, pritvorit ćeš ga u posteju.

LUCIJA: (*malo začuđeno*) — Dobro. (*Pravi se kao da će poći*).

FILOMENA: (*zaustavljajući je*) — Čekaj. Triba mi tvoja komora. (*Lucija pada s neba*) Ovo su čisti lancuni: dvi promine. Za sebe ćeš namistit ranač u kužinu.

LUCIJA: (*vidljivo se u sebi protiveći*) — Dobro. A moja roba? Oću li dignit i moju robu?

FILOMENA: Rekla san ti da mi triba komora!

LUCIJA: (*podizujući malko ton glasa*) — A moju robu, di ću je stavit?

FILOMENA: — Vazmi armerunić u koriduru.

LUCIJA: Dobro. (*Izlazi kroz dubinu s lijeve strane*).

FILOMENA: (praveći se kao da tek sada vidi Dominika) — Ti si bi' ovod?

DOMINIK: Je, sta san ovod, na zemlju... (*ladno*) More li se znat ča čedu reć ove promine u mojoj kući?

FILOMENA: Kako ne. Oli jema šekretu izmedju muža i žene? Tribaju mi još dvi spavaće sobe.

DOMINIK: A za koga tribaju?

FILOMENA: (*kategorično*) — Za moje sine. Tribalo bi da budu tri, ali jerbo je jedan oženjen i jema još četvero dice ostat će u svojoj kući, za svoje posle.

DOMINIK: Ah. mbe?! Ma ča jema i neputi?... (*Izazovno*) A kako se zove ovo kolino ča si konšervala?

FILOMENA: (*sigurna za svoju stvar*) — Za sad nosidu moje ime... A malo poslin će nosit tvoje ime.

DOMINIK: Bez moga pristanka, ne virujen.

FILOMENA: Dat ćeš ga, Dume... Dat ćeš ga. (*Izlazi kroz prva vrata nalijevo*).

ROŽALIJA: (*Dominiku s upadnim izrazom poštovanja*) — S dopušćenjem. (*Slijedi Filomenu*).

DOMINIK: (*Ne suzdržavajući se, skočivši naglo, poviče za njom aludirajući na sinove*) — Izbacit ću ji nogon! Jesi li razumila? Izbacit ću ji!

FILOMENA: (*iznutra, ironično*) — Zatvorite vrata, Rožalija! (*Vrata se zatvaraju Dominiku u lice*).

LUCIJA: (*ulazi iz dubine i obraća se Dominiku, sa suzdržanim tonom*) — Šjor, na vratima je šinjorina Dijana, s jednim drugim gospodinom.

DOMINIK: (*zainteresiran*) — Neka ulize.

LUCIJA: Neće da ulize. Ja san navaljivala, a ona je rekla da izajdete vi vanka. Straj je je od gospoje Filomene.

DOMINIK: (*ogorčeno*) — Ma vidi ti! Stavi san neprijateja u kuću! (*Aludirajući na Dijanu*) Reci jin neka ulizu, jerbo san ja ovod. Lucija izlazi).

ALFREDO: Ako je ona vidi... (*Prati riječ pokretom kao da hoće kazati: istući će je*)... Iskroštulat će je...

DOMINIK: (*vičući tako da ga se može čuti i kroz zatvorena vrata spavaće sobe, kao da želi predusresti slučaj*) — Nima ovod ča kroštulat, Alfredo?! Prišlo je svaku miru!... Ja san gospodar! (*Aludirajući na Filomenu*) Ona ni' ništa! To stavite sebi dobro u glavu vi svi ča ste u ovoj kući!

LUCIJA: (*vraćajući se sa dna, Dominiku*) — Šjor, nije htjela ući. Govori da ona ne odgovara za svoje živce.

DOMINIK: Ma ko je š njon?

LUCIJA: Jedan gospodin. Ona ga zove avokat. (*Kao jedno njeno intimno razmatranje*) Ma meni se pari da je i on pun straja...

DOMINIK: Ma kako? ... Tri smo čovjeka!

ALFREDO: (*iskreno*) — Mene ne kontajte... Jerbo kako jutros stojin, ne vajan tri šolda! (*Odlučno*) Ancu, vi jemate razgovarat... Ja gren u kužinu isplákat obraz ispod špine. Ako me tribate, zovite me... (*Ne čekajući odgovora, izlazi u dnu, s lijeve strane*)

LUCIJA: — Šjor, ča jeman činit?

DOMINIK: Poć ću ja sad! (*Lucija izlazi s lijeve strane u dnu pozornice, Dominik također u dnu zdesna, zatim se odmah vraća vodeći Dijanu i advokata Noćelu, uporno*) — Ali ne govorite to niti za šalu! Ovo je moja kuća.

DIJANA: (*koja je ostala na pragu vrata s advokatom iza leđa, očito razdražena*), Ne, dragi Dominko. Poslije sinoćnje scene nemam nikakve namjere da se ponovo nađem licem u lice s onom ženom.

DOMINIK: (*umirujući je*) Molim vas, Dijana, ... mučite me... uđite... Ne smijete se bojati.

DIJANA: Ja, da se bojim?... Ali ni u snu! Ne želim da dođe do izgreda.

DOMINIK: Nije prilika za to... Ja sam ovdje...

DIJANA: I sinoć također... bili ste vi...

DOMINIK: Bilo je tako iznenadno... Ali vas uvjeravam da se ne morate ničega bojati. Udjite, gospodine odvjetniče, izvolite.

DIJANA: (*učinivši par koraka naprijed, aludira na Filomenu*) — Gdje je?

DOMINIK: Ponavljam vam: ne brinite se. Izvolite. Sjednite. (*Pružá sjedalice i sjedaju za centralni stol. Dijana s lijeve strane, avokat u sredini, a Dominik s desne, sućelice Dijani, koja ne gubi s vida spavaću sobu*) Dakle?

NOĆELA: (*Čovjek od 40 godina, normalan, beznačajan. Odijeva se s izvjesnom umjerenom elegancijom. Našao se tu da govori o slučaju »Soriano«, jer ga je dovukla Dijana. Uistinu se zapaža u tonu njegova glasa izvjesno neinteresiranje*) — Stanujem u pansionu u kojem stanuje gospođica i tamo smo se pred kratko vrijeme upoznali...

DIJANA: Advokat može kazati tko sam i kakav život provodim...

NOČELA: *(koji neće da se miješa)* — Sastajemo se večerom za stolom... Ja sam uostalom rijetko u pansionu... Sud... klijenti... i... obično... ne interesiram se...

DIJANA: *(kojoj ne uspijeva zadržati svoj nemir, pošto je još jedanput pogledala na lijeva vrata, odakle se boji da bi mogla izaći Filomena, iznenada Dominiku)* — Oprostite, Dominko... volim sjediti na vašem mjestu... Imate li teškoća?

DOMINIK: Čini vam se... *(I mijenjaju mjesto)*.

DIJANA: *(ponovo prihvaćajući razgovor koji je započeo Nocella)* — I upravo za stolom, sinoć, ispričala sam slučaj vaš i Filomenin.

NOČELA: Da, nasmijali smo se do mile volje. *(Dominik ga značajno gleda)*.

DIJANA: Oh, ne, ne, ja se nisam nimalo smijala. *(Sad Nocella nju značajno gleda)*.

DOMINIK: Gospođica se nalazila ovdje, jer sam je ja naveo da se pravi bolničarkom.

DIJANA: Naveo me da se pravim: ... Ali ni u snu! Ja sam bolničarka... i kako! S punom diplomom. Zar vam to nisam nikada kazala, Dominko?

DOMINIK: *(iznenađen)* — Ne, uistinu...

DIJANA: Beh, konačno, zašto sam vam to morala kazati? *(Ponovo prihvaćajući razgovor)* Govorila sam o vašem duševnom stanju i o vašoj zabrinutosti što morate ostati vezan s jednom ženom, a da zato niste nikada imali ni najmanje želje... I advokat je iscrpno protumačio... *(Unutrašnje zvonce)*.

DOMINIK: *(zabrinut)* — Oprostite, je li vam žao prijeći u radnu sobu?... Zazvonili su... *(Lucija prelazi po dnu pozornice slijeva nadesno)*.

DIJANA: *(dižući se)* — Da, možda je bolje. *(Advokat se također diže)*.

DOMINIK: *(pokazujući im radnu sobu)* — Izvolite.

NOČELA: Hvala. *(Izlazi prvi)*.

DIJANA: *(s intimnošću Dominiku)* — Čut će... *(Dominik je nestrpljiv)* Blijed si. *(Tako govoreći miluje ga po licu i izlazi. Dominik, ojađen, za njom)*.

LUCIJA: *(uvodeći Umberta)* — Služite se.

UMBERTO: *(Mlad čovjek, visok, lijepo razvijen. Skromno ali dostojno odjeven. Osvjedočeni prijatelj nauke. Njegov način govora, njegov oštri i promatrački pogled ulijevaju drugima osjećaj podređenosti. Ulazeći)* — Hvala.

LUCIJA: Ako izvolite sjesti . . . ne znan oće li gospođa Filomena odma doć.

UMBERTO: Hvala, da, rado ću sjesti. (*Sjeda nalijevo, do terase. Počinje pisati u bilježnicu, koju je donio sa sobom. Zvonce zvoní. Lucija, čuvši zvono, vraća se natrag i izlazi u dnu, s desne strane. Poslije kratke pauze vraća se uvodeći Rikarda*).

LUCIJA: Udjite.

RIKARDO: (*Simpatičan, okretan mladić. Oblači se malo upadnom elegancijom. Ulazeći gleda ručni sat*) — Ne, ne, svaki dan ništa . . . Lucija ide prema prvim vratima nalijevo. Rikardo, koji ju je zapazio, zaustavlja je s jednom izlikom) Ej, čuješ . . . (*Lucija mu se približava*) A koliko ste vrijeme odov?

LUCIJA: Ima godinu i po.

RIKARDO: (*galantno, po domu*) — A znaš li da si lipa silinčica?

LUCIJA: (*polaskana*) — Ako me ne ruvina vrime . . .

RIKARDO: Dodji u moju butigu . . .

LUCIJA: Oli jemate butigu?

RIKARDO: Broj 74, u Kjaji, u portunu. Sašit ću ti košuju.

LUCIJA: Zaozbija? A ča bite vi na mene stavili mušku košuju? Bište ča!

RIKARDO: Eh! Ja služim muške i ženske . . . Muškiman stavjan košuju, a ženskiman kâ ča si ti . . . svučijen ji! (*Govoreći ove posljednje riječi hoće da je zagrlí*).

LUCIJA: (*izvlačeći se, uvrijedena*) — Neh, neh . . . (*Oslobađa se*) Jeste li vi ludi? Za koga ste me vazeli? Kazat ću sve gospođi! (*Aludirajući na Umberta koji je to opazio, ali nije dao važnosti stvari*) S onin onod . . . (*Zvoni zvonce. Lucija se uputi prema dnu*)

RIKARDO: (*opazivši Umberta, zabavljen*) — Je, istina je . . . Nisam ga vidio.

LUCIJA: (*srdita*) — Vi ne vidite ni poštene cure ča se bavidu svojim poslon . . . (*Uputi se*).

RIKARDO: (*ulagujúc se*) — Oćeš li doć u butigu?

LUCIJA: (*suzdržano*) — Na broj 74? . . . (*gledajući ga s udivljenjem smiješi se*).

RIKARDO: (*namiguje kao da kaže: čekam te*) — U Kjaji . . .

LUCIJA: Eh, doć ću . . . (*I izlazi u dnu s desne strane bacajući posljednji sporazumni podsmijeh Rikardu*).

RIKARDO: (*šeta malo po sobi, gleda Umberta i videći da ga Umbert oštro gleda osjeća potrebu da opravda svoje ponašanje prema Luciji*) — Sputna je.

UMBERTO: A što se to mene tiče?

RIKARDO: (*malo uvrijeđen*) — Ma zašto, oli ste vi pop? (Umberto ne odgovara, nastavlja piskarati).

LUCIJA: (*iz dubine uvodeći Miću*) — Ulizi, Miće, s ove strane.

MIĆE: (*u radničkom plavom odijelu od kositlara, nosi torbu s orudjem, nastupa jednostavno. Cvjeta od dobra zdravlja, debeljuškast, jednostavne je i jovijalne čudi. Ulazeći skida kapu*) — Luce, ča se dogodilo? Oli banj jopet teče? Ja san bi' sve šalda . . .

LUCIJA: Ne, sve je u redu.

MIĆE: A unda ča vam drugo teče?

LUCIJA: Nemoj se mislit . . . Nami ništa ne teče. Pričekaj, sad ću poč' zvat gospoju Filomenu. (*Izlazi s lijeve strane*).

MIĆE: (*Rikardu s poštovanjem*) — Sluge in. (*Rikardo odgovara na pozdrav laganim kimanjem glave*) Jeman butigu . . . (*Izvlači čik iz džepa*). Jemate li šuferin?

RIKARDO: (*oholo*) — Niman.

MIĆE: Onda nećemo pušit. (*Pauza*) Jeste li vi rojak?

RIKARDO: A jeste li vi sudac istražitelj?

MIĆE: Ma ča to oće reć?

RIKARDO: Van je drago govorit, a meni ni'.

MIĆE: Ma isto bite mogli jemat malo justva. Oli ste vi gospodin Bog?

UMBERTO: (*intervenirajući*) — Ne, on ni' gospodin Bog . . . Razvratnik je.

RIKARDO: Kako to?

UMBERTO: Prostitute vi ste ušli i ne vodeć računa da se nalazite u tujoj kući počeli ste se intrigavat u kamarjeru . . . Spazili ste mene i bilo van je sve isto . . . A sad se rugate s ovin bidnin Isukrston . . .

MIĆE: (*uvrijeđen, Umbertu*) — Oh, ma zašto san ja za te čovik za vazest ga u djir . . . Stvar je za ne virovat . . . Niko izajde iz kuće za svoje posle . . . (*Rikardu*) Zafalite Bogu ča smo ovod unutra.

RIKARDO: Razumiš li ti da me gnjaviš? Opalit ću ti pest i ovod unutra . . .

MIĆE: (*probljedi od gnjeva. Ispušta na zemlju tašnu s orudjem i polagano se približava Rikardu, prijeteći*) — Nek vidin!

RIKARDO: (*ide mu u susret s istom prividnom mirnoćom*) — Ma zašto... Pa ću se od tebe pripast? (*Umberto se približi dvojici da intervenira i da spriječi inicijativu jednoga ili drugoga*).

MIĆE: (*razjaren*) — Ovi čovik od... (*Brzim pokretom ruke upravi mu čušku. Umberto, brži od njega, uspijeva zaustaviti pokret na pola puta. Umbertu*) A ti mi se skini s nog... (*Dolazi do tučnjave između Miće i Rikarda, u kojoj je zahvaćen i Umberto. Lete čuške i udarci nogu, kojima nikada ne uspijeva dostići cilj. Tri mladića se više ražešćuju uvredljivim riječima izgovorenim sa srdžbom stisnutih zuba*).

FILOMENA: (*ulazeći sa prvih vrata s lijeve strane intervenira energičnim tonom*) — Ča je to?... (*Rožalija, koja je išla za njom, zaustavlja se iza njezinih leđa. Tri mladića, na Filomenin glas, razdvajaju se i porredaju pred njom zauzimajući ravnodušne stavove*) — Ča mislite da ste nasrid puta?

UMBERTO: (*dotičući se nosa, koji ga boli*) — Ja sam dijelio!

RIKARDO: Ja takodjer.

MIĆE: I ja.

FILOMENA: A ko se onda tuka?

SVA TROJICA: (*jednoglasno*) — Ja ne...

FILOMENA: Prasarije! Jedan proti drugoga! *Pauza. Filomena ponovo zauzima svoje uobičajeno držanje*) — Onda, momci... (*Ne nalazi način da započne*) Kako gredu posli?

MIĆE: Bogu fala, ne mogu se tužit.

FILOMENA: (*Mići*) — A dica?

MIĆE: Dobro. Prošle šetimane sridnji je jema malo fibre. Ma sada stoji dobro. Izija je dva kila grozja bez da ga mater vidi. Ja nisan bi' doma. Naduja mu se trbuj da je pari kâ tambur. Znate, četvero dice... oli jedan oli drugi uvik van dadu posla. Za sriću sviman je drago uje o' ricina. Promislite, ka' dan čišćenje jednemu, druga tri učinu burdil u kuću... plačedu, skričidu... I ako i njiman ne dan čišćenje, nikad pristat. I sva četir se stavidu u filu na bukaliniman... Dica su...

UMBERTO: Gospodjo, primio sam vašu cedulju. Vaše ime, »sic et simpliciter« nije mi ništa govorilo. Na sreću bila je zapisana adresa... i onda sam se sjetio da mi se dešava da susrećem ovu gospu Filomenu gotovo svaku večer kad izlazim da idem u redakciju, i da sam jedanput imao sreću da je pratim baš na ovu adresu, jer ona nije mogla više hodati zbog noge koja ju je boljela... Tako sam rekonstruirao... i...

FILOMENA: — Je... bolila me noga.

RIKARDO: (*jasniji*) — A o čen se radi?

FILOMENA: (*Rikardu*) — Gre li dobro butiga?

RIKARDO: A zašto bi jemala ić zlo? Sigurno, ka' bi svi aventuri bili kâ vi, posli misec dan mora bi zatvorit. Kad vi dojdete u moju butigu, kâ da me niko udrija macolon po glavi. Činite da otvorin sve peće: ovu ne, onu ne... Moran razmisliti malo... I ostavite mi butigu u takvon neredu da se oćedu fakini za stavit je jopet u red.

FILOMENA: (*materinski*) — To znači da van višje neću smetati.

RIKARDO: Nemojte tako, vi ste gospodarica, ma se meni svaki put uznoji cila košuja!

FILOMENA: (*gotovo zabavljena*) — Dakle, poslala sam vas zvat zbog jedne ozbiljne stvari... Ako izvolite ući časak ovamo (*pokazuje prva vrata s lijeve strane*) Bit ćemo mirniji..

DOMINIK: (*iz radne sobe, u pratnji advokata Nocella, upada. Ponovo je preuzeo svoj normalni ton čovjek sigurna u sebe. Obraća se Filomeni s dobroćudnom energijom*) — Pusti stat, File, nije pametno još više zamrsit svoje stvari. (*Advokatu*) Ja, iako nisam advokat, rekao sam to prije vas... Bilo je jasno. *Filomena ga sumnjivo gleda*) Dakle, ovo je avokat Nocella koji ti može dat sva objašnjenja koja želiš. (*Trojici mladića*) Gospoja je pogriješila... uzalud vas je uznemirila... molimo vas da nam oprostite... i ako želite poč...

FILOMENA: (*zaustavljajući trojicu mladića koji se upućuju*) — Jedan minut... Ja nisan falila. Ja san ji poslala zvat. Ča ga ti ulaziš u to?

DOMINIK: (*s intencijom*) — A ča ćemo govorit prid sviton?

FILOMENA: (*koja je shvatila da se dogodilo nešto ozbiljno zbog čega se potpuno izmijenio tok stvari, a to joj je potvrdio mirni ton Dominikova glasa; obraćajući se trima mladićima*) — Oprostite, još pet minuta... Oćete li čekati vanka na teracu? (*Pokazuje je. Umberto i Miće upute se nesigurno*).

RIKARDO: (*gledajući na sat*) — Slušajte... meni se čini da se izrabljuje tuđa pristojnost... ja imam toliko stvari da obavim...

FILOMENA: (*gubeći mir*) — Ma rekla san ti da se radi o ozbiljnoj stvari! (*Postupajući s njim kao s derištem, sa tonom koji ne trpi prigovora*) — Pojdi na teracu, kako čekaju drugi, čekaj i ti.

RIKARDO: (*zibunjen odlučnim Filomeninim tonom*) — Dobro! (*uputi se za drugom dvojicom, ali uvijek protiv volje*).

FILOMENA: (*Rožaliji*) — Daj in ćikaru kafe.

ROŽALIJA: Odma. (*Trojici mladića*) Pojte na teracu. Stavite se onod doli... (*Pokazuje mjesto*) Sad ću van donit jednu lipu ćikaru kafe. (*Izlazi u dnu s lijeve strane, dok tri mladića izlaze vani na terasu*).

FILOMENA: (*Dominiku*) — Dakle?

DOMINIK: (*ravnodušno*) — Ovo je avokat, vidiš... Govori š njen.

FILOMENA: (*izgubivši strpljenje*) — Ja sam malo u prijateljstvu sa zakonom. Ča bilo da bilo, o čen se radi?

NOČELA: Evo, gospodjo... Ponavljam, ja u ove stvari ne ulazim.

FILOMENA: A ča ste onda došli činit ovod?

NOČELA: Evo. Ne ulazim jer ovaj gospodin nije moj klijent niti me pozvao.

FILOMENA: Onda ste došli?

NOČELA: Ne...

FILOMENA: (*ironično*) — Onda su vas ovamo poslali?

NOČELA: Ne, gospodjo: teško bih ja kome dopustio da me ovamo pošalje.

DOMINIK: (*Filomeni*) — Očeš li ga pustit govorit?

NOČELA: O ovom slučaju mi je govorila gospodica... (*Ne videći je iza sebe gleda prema radnoj sobi*) Gdje je?

DOMINIK: (*nestrpljiv je jer nastoji da svede razgovor na bitno*) — gospodine odvjetniče, ja... ona... tko vam je o tome govorio... nema važnosti... Dođite do zaključka.

FILOMENA: (*aludirajući na Dijanu, s divljim sarkazmom ali suzdržanim u tonu pitanja*) — Stoji onod unutra, zar? Nima srea izać vanka. Ajmo naprid, gospodin avokat.

NOČELA: Za slučaj koji mi je izložio... on, ona... u jednu riječ za djelo koje je počinjeno... postoji paragraf 101, koji sam ja prepisao... evo ga... (*Izvlači iz džepa list i pokazuje ga*) Paragraf 101: Brak u neizbježnoj životnoj opasnosti... »U slučaju neizbježne životne opasnosti itd.«, objašnjava modalitete. Ali ovdje nije bilo neizbježne životne opasnosti jer ste se vi, prema pričanju ovoga gospodina, pretvarali...

DOMINIK: (*spremno*) — Imam svjedoke: Alfredo, Lucija, vratar, Rožalija...

FILOMENA: Bolničarka...

DOMINIK: Bolničarka! Svi zajedno! Neton je pop otiša, digla se iz posteje... (*pokazuje Filomeni*) i rekla je: Dume, mi smo muž i žena!

NOČELA: (*Filomeni*) — A zatim u njegovu korist postoji paragraf 122. Nasilje i zavodenje u bludnju... (*Čita*) »Brak može pobijati onaj bračni drug čiji je pristanak bio iznuden nasiljem ili se poništava zbog bludnje.« Iznudjivanje je postojalo. Na osnovu paragrafa 122. pobija se valjanost braka.

FILOMENA: (*iskreno*) — Nisan ništa razumila.

DOMINIK: (*uvjeren da pravilno tumači paragraf zakonika, Filomeni hoteći je nadvladati*) — Ja sam te oženio jer si imala umrijeti.

NOČELA: Ne, brak ne može biti podvrgnut uvjetima... Postoji paragraf... sad se ne sjećam teksta... U stvari kaže: »Ako stranke dodaju rok ili uvjet, matičar ili svećenik... ne može pristupiti sklapanju braka.«

DOMINIK: Vi ste rekli da nije postojala neizbježiva životna opasnost.

FILOMENA: (*naglo*) — Muči, jerbo ni ti nisi razumija. Gospodin avokate, špjegajte se običnin besidan.

NOČELA: (*uzimajući papir koji je maločas pročitao*) — Evo paragraf, čitajte ga vi sami.

FILOMENA: (*uopće ne gledajući papir kida ga*) — Ja ne znan štiti i ne priman nikakve karte.

NOČELA: (*malo uvrijeđen*) — Gospojo, jerbo niste bili na umoru, vinčanje se poništava, ne vridi.

FILOMENA: A pop?

NOČELA: Reć će van isto. Anci, reć će van da ste pogrdili sakramentat. Ne vridi!

FILOMENA: (*pozeleni*) — Ne vridi?! A ča san jemala umrit?

NOČELA: (*spremno*) — Eto...

FILOMENA: Da san umrla...

NOČELA: Onda bi bilo više nego valjano.

FILOMENA: (*pokazujući Dominika koji je ostao ravnodušan*) — I on bi se bio mogao ponovo oženit... Imati djece...

NOČELA: Da, ali uvijek kao udovac. Ova druga vjerojatna žena bila bi vjenčala udovca pokojne gospodje Soriano.

DOMINIK: Vi biste bili postali gospodja Soriano? Ali mrtva!

FILOMENA: (*ironično, ali s gorčinom*) — Koja lipa zadovoljšćina! Onda san ja konšumala cili moj život za učinit fameju, a zakon mi to ne da? I ovo se zove pravda?

NOČELA: Ali zakon ne može podržavati jedan vaš princip, pa makar bio i ljudski, tako da postane saučesnik jednog čina izvršenog na štetu trećeg. Dominik Soriano ne namjerava stupiti s vama u brak.

DOMINIK: I to moraš vjerovati. Ako nešto sumnjaš, pozovi advokata u koga imaš povjerenje.

FILOMENA: Ne, virujen. Ne zato ča to ti govoriš ča jemaš svoj konat... Ne zato ča to kaže avokat, jerbo ja avokate ne poznajen... Vengo gledajuć te u obraz. Oli misliš da te ne poznajen? Vazeja si jopet istu ariju o' gospodara. Umiri si se... Bija bi me laga bez da mi gledaš u obraz, s očiman spuščenin na zemju... Jerbo ti nisi zna nikad lagat... to je istina...

DOMINIK: Gospodin avokat, vi postupite.

NOČELA: Ako mi date punomoć.

FILOMENA: *(ostala je začas zamišljena. Odjednom odgovara na zadnju rečenicu koju joj je bio upravio advokat. Njezin ton je ponosan, ali se sve više zanosi, dok ne plane)* — I neću ni ja! *(Dominiku)* Ni ja neću tebe! *(Nocelli)* Gospodin avokat, postupite. Neću ni ja! Ni' istina da san bila na umoru: tila san učinit privaru! Tila san ukrest jedno prezime! Ma san poznavala samo moj zakon: oni zakon ča čini smijat, ne oni ča čini plakat! *(Vičući prema tarasi)* Vi tri, dojdite ovamo!

DOMINIK: *(pomirljivo)* — Ma očeš li svršit?

FILOMENA: *(pobješnjela)* — Muči! *(S terase ulaze trojica, malo dezorijentirani, i malo zakorače u sobu. Iz dubine, gotovo istovremeno, Rožalija ulazi noseći poslužavnik s tri šalice kave, ispituje scenu, shvaća da nije čas da ih posluži, i pošto je poslužavnik položila na pokućstvo u dnu stane slušati. Zatim se približi Filomeni koja, okrenuta sinovima, ovako im otvoreno govori)* — Momci, vi ste judi! Slušajte! *(Pokazuje Dominika i Nicollu)* Ovod stojidu judi, svit, svit sa svin zakoniman i sa svin praviman. Svit ča se brani s karton i peron. Dominik Soriano i avokat... *(Pokazujući sebe)* a ovod stojin ja: Filomena Marturano, ona ča jon je zakon da ne zna plakat. Jerbo mi je svit, Dominiko Soriano, uvik govori: »Da san ikad vidi jednu suzu u tin očiman!« I ja ne plačen... Vidite li?! Oči su mi suve, suve ka prga... *(Fiksirajući očima sva tri mladića u lice)* Vi ste mi sinovi!

DOMINIK: ... File!

FILOMENA: *(odlučno)* — Ma ko si ti ča me očeš spričit da rečen kraj moji sinov da su mi sinovi? *(Nočeli)* Gospodin avokat, dopušća li mi ovo zakon svita, oli ne dopušća?... *(Više agresivna nego ganuta)* Vi ste mi sinovi! A ja san Filomena Marturano i ni' mi potriiba govorit. Vi ste momci i čuli ste o meni govorit. *Tri mladića ostaju skamenjeni: Umberto je pobjedio, Rikardo stoji spuštenih očiju kao da se stidi, Miće sa svojim raznježenim izrazom od čuđenja i ganuća. Filomena sve žešća.*) I sad niman ništa više za reć... ma ka' mi je bilo 17 godin, je... *(Pauza)*. Gospodin avokat, poznajete li prizemja za siromaje? *(Podvlačeći riječ)* Prizemlja za siromaje... blizu Sv. Ivana... blizu Verdjina... blizu Forcelle... blizu Tribunala... blizu Palonetta! Crna, zadimjena... di se liti ne more ni disat o' privelike vrućine jerbo ima puno svita... a zimi od studeni cvokoću zubi... di nima svitlosti ni u podne... puno svita... di je studen lipja od vrućine. U jednoj od oni konobi, u kaleti Sv. Liborija... stala san sa svojon famejon. Koliko nas je bilo? Cila gomila! Sad ja ne znan ča se dogodilo s mojon famejon, ne znan kako je svršila... I neću da znan... Ne sićan se! Uvik smrknuti obrazi... Uvik u zavadi jedan s drugin... Išli smo u posteju bez da jedan drugomu rećemo *dobra noć*, i budili smo se bez reć *dobar dan*. Sićan se samo jedne lipe riči ča me reka moj otac i, ka' se sitin, sva se naježin... Bilo mi je tri-najst godin... Reka mi je: »Pritvaraš se u divojku... znaš li da nimamo

ča za, jist, znaš li?« A vrućina!... Po noći, kad bi se zatvorila vrata, ni se moglo disat. Uvečer bi seli okolo stola... Jedan veliki pjat i ne znan koliko peruni. Jema bit da ni' bilo istina, ma svaki put ka' bi stavila perun u pjat, parilo mi se da me gledaju, Parilo je kâ da kreden onu ranu!... Jemala san sedavnajst godin. Prolazile su šinjorine lipo obučene, s lipin postoliman i ja san ji gledala... Prolazile su šotobraci s mladici. Jednu večer trevila san jednu moju prijateljicu i jedva san je priznala, bilo je tako lipo obučena... More bit da su mi onda sve stvari parile lipše... I rekla mi je (*slovkajući*): »Ovako... ovako... ovako.« Cilu noć nisan zaspala... A vrućina, vrućina... I upoznala san tebe! (*Dominik se uskomeša*) Onamo... sićaš li se? Ona »kuća« mi je parila da je krajevska... Jednu večer san se vratila u kaletu Sv. Liborija, srce mi je bačilo kâ da će puknut. Mislila san: »More bit da me neće niko tit ni pogledat, istirat će me vanka!« Niko mi ni' ništa reka: niko mi je nudija katrigu... niko me karecava... I gledali su u me kâ u čejade višje od sebe, kâ u čejade prema kojen se mora bit pun rišpeta. Samo je mater, ka' san je tila pozdravit, jemala oči pune suz. Nisan se nikad višje vratila u moju kuću! (*Gotovo vičući*) Nisan ubila svoju dicu! Fameju, fameju! Dvajstipet godin san na nju mislila! (*Mladićima*) i uzgojila san vas... učinila san od vas jude... krela san ovemu ovod (*pokazujući Dominika*) da vas izranim...

MICE: (*približava se majci ganut*) — Dobro je, sad je dosta! (*Sve se više uzbuđuje*) Sigurno, a ča ste mogli učinit višje vengo ča ste učinili?!

UMBERTO: (*ozbiljno, približava se majci*) — Htio bih vam reći mnogo toga, ali teško mi je govoriti. Pisat ću vam pismo.

FILOMENA: Ne znan čitat.

UMBERTO: Pročitat ću vam ja sam (*Pauza. Filomena gleda Rikarda, čekajući da joj se približi*). Ali on izlazi u dnu ne govoreći ni riječi.

FILOMENA: Ah, otišao je.

UMBERTO: (*sa shvaćanjem*) — Takav je karakter. Nije razumio. Sutra ću ja proći mimo njegova dućana i govorit ću s njim.

MICE: (*Filomeni*) — Vi morete doć sa namon. Kuća je malešna, ma stojimo svi... jema i pergulic... (*s iskrenim veseljem*) Dica su me uvik pitala: »None... none?!« A ja san govoriya sad jednu sad drugu glupost... A kad dojden doma i donesen glas »Evo none«, nastat će takvo veseje kâ da je Pjedigrotta... (*Razbuđujući joj želju*) Pojdimo...

FILOMENA: (odlučno) — Je, doć ću s tebon.

MICE: Pa pojdimo.

FILOMENA: Jedan minut... Čekaj me u portunu... (*Umbertu*) Sajдите zajedno. Deset minuti... Jeman ništo reć don Dominiku.

MICE: (sretan) — Onda, omar, omar... (*Umbertu*) Idete li i vi s menon?

UMBERTO: Evo gren . . . pratin te.

MICE: (*uvijek veseo*) — Gospodo, dobar dan svima! (*Upućujući se kroz dubinu*) Ja san ćutija ništo . . . zato san tija govorit . . . (*Izlaze*)

FILOMENA: Gospodin avokat, oprostite, dva minuta . . . (*Pokazuje radnu sobu*)

NOČELA: Ne, ja idem.

FILOMENA: Samo dva minuta. Bit će mi drago da budete i vi, poslije nego ča san govorila sa don Dominikom. Sjednite. (*Noćela nerado izlazi kroz radnu sobu. Rožalija, ne čekajući da joj netko to kaže, izlazi kroz prva vrata s lijeve strane. Filomena postavlja ključeve na stol*) — Ja idem, Dume. Reci avokatu da postupi po zakonu. Ja ne niječem ništa i ostavljam te slobodna.

DOMINIK: (*suzdržano*) — To virujen. Mogla si primit ništo pinez prez svi ovi štoriji . . .

FILOMENA: (*uvijek vrlo mirna*) — Sutra ću poslat po moju robu.

DOMINIK: (*malko smućen*) — Luda si, to si ti. Htjela si pokvarit mir onoj trojici jadnih mladića. Tko te je nagovorio da to učiniš? Zašto si im to rekla?

FILOMENA: (*hladno*) — Jerbo je jedan od ona tri tvoji sin!

DOMINIK: (*gleda dugo i uporno Filomenu obuzet mišlju o onoj apsurdnoj istini. Poslije pauze*) — A ko ti viruje?

FILOMENA: Jedan od ona tri je tvoji sin!

DOMINIK: (*neusudjuje se vikati, ozbiljno*) — Muči!

FILOMENA: Mogla san ti reć da su sva tri tvoji sinovi, i bi bi povi-rova . . . bila bi učinila da poviruješ! Ma ni' istina. Jesan li ti mogla to pri reć? Ma ti bi bi' zapustija drugu dvojicu . . . A ja san tila da budu svi jednaki, bez razlike.

DOMINIK: Ni' istina!

FILOMENA: Istina je, Dume, istina! Ti se ne sićaš. Ti si putova, iša si u Pariz, u Londru, na utrke, po ženskiman . . . Jednu večer, jednu od oni pusti večeri, ka' bi mi na polasku darova 100 liri . . . jednu večer si mi reka: »File, daj da vidimo koliko se očemo dobra« i udunija si svitlo. Ja san ti one večeri zaozbij tila dobra. Ti ne, ti si to samo činija vidit. I kad si užga svitlo, da si obišni 100 liri. Ja san na nji zabilužila godinu i dan: ti znaš da numere znan pisat . . . Ti si pãrtija, a ja san te čekala kã svetica! . . . Ma ti se ne sićaš ka' te to bilo . . . I nisan ti ništa rekla . . . Rekla san ti da je moj život bi uvik isti . . . I zaozbij, ka' san se sitila da ti nisi ništa razumija, bila san jopet ista kã pri.

DOMINIK: (*s odlučnim tonom, koji maskira njegovo nesavjesno uzbuđenje*) — A koji je?

FILOMENA: (odlučno) — E... ne, to ti neću kazat! Moraju bit jednaki sva tri...

DOMINIK: (poslije časka oklijevanja, kao da se pokorava impulsu) — Ni istina... ne more bit istina! Bila bi mi rekla onda, za vezat me, za držat me tvrdo u ruci. Jedino oružje bi bija jedan sin... i ti, Filomena Marturano, ovim bi se oružjem bila odma poslužila.

FILOMENA: Bija bi učinija da ga ubijen... kako si onda mislija... Pa i sad! Ti se nisi prominija! Ne jedan, vengo sto puti bi bija učinija da ga ubijen. Bilo me straj reć ti! Samo je po meni živ tvoji sin!

DOMINIK: A koji je?

FILOMENA: Jemaju bit jednaki sva tri!

DOMINIK: (ogorčen, zao) — I jesu jednaki! ...Tvoji su sinovi! I neću da i' vidim. Ne poznajen ji... ne poznajen ga... Ajde ća!

FILOMENA: Sićaš li se kad san ti jučer rekla: »Ne kuni se, umrit ćeš proklet ako jednega dana ne budeš moga ti od mene pitat lemozinu.« Zato san ti to rekla. Zbogon, Dume. I zapamti: Ako ono ća san ti rekla kažeš mojin sinovin... ubit ću te! Ma ne kako ti to govoriš, kako si mi govoriya dvajstipet godin... Kako ti to govori Filomena Marturano: ubit ću te! Jesi li razumija!?... (dozivajući u pravcu radne sobe, energično) Gospodin avokat, dojdite... Aludirajući na Dijanu) Dojdi i ti, neću ti ništa učinit... Dobila si punat. Ja gren ća. (dozivajući u pravcu prvih vrata na lijevoj strani) Rožalija, dojdi — Gren ća. (Grlj Rožaliju koja ulazi, njoj) Sutra ću poslat po svoju robu. (Iz radne sobe se pojavljuje Nocella a za njim Dijana, dok s dna ulazi šuteći Alfredo) Stojte mi dobro, sve vas pozdravjan. I vas avokate, i škužajte. (Iz dna dolazi i Lucija) Jesi li razumija, Dume... (S upornom jovijalnošću) Kažen ti prid svitom: Ne govori ništa o onemu ća san ti rekla. Nikomu! Drž to za se. (Uzima s grudi jedan medaljon, otvara ga i iz njega izvlači više puta savijenu jednu izlinjalu novčanicu od 100 lira. Okida komadić, zatim se obrati Dominiku). Bila san zabilužila na nju jedan računíc, jedan računčić ća mi triba... Drž! (Baca mu u lice novčanicu i s tonom gotovo veselím ali duboko prezirnim, reče mu) Sinovi se ne plaćaju! (Izlazi u dnu s lijeve strane govoreći) Dobar van dan sviman!

(Zavjesa)

TREĆI ČIN

Ista scena kao u prijašnjim činovima

Cvijeće je pomalo posvuda. Ima dobro izrađenih kotarica sa pričvršćenim ceduljama radovalaca na vrhu. Cvijeće treba da je nježnih boja: ne crveno, ali ni bijelo. Svečano raspoloženje izbija iz svakog kuta kuće. Zavjesa koja dijeli blagovaonicu od radne sobe je potpuno zatvorena. Prošlo je 10 mjeseci od drugog čina. Gotovo je veče.

ROŽALIJA: *(ulazi iz dubine s desne strane u svečanom odijelu. U isto vrijeme iz radne sobe ulazi Dominik. Potpuno se promijenio. Niti jedan pokret, niti jedna intonacija koji su karakterizirali njegovu autoritativnu prirodu ne opažaju se više na njemu. Postao je blag, malne ponizan. Vlasi su mu malo bijele. Ulazeći, vidi Rožaliju koja ide prema prvim vratima na lijevoj strani i ustavlja je).*

DOMINIK: Ča je, oli ste već bili vanka?

ROŽALIJA: Izašla sam da obavim jedan posao za gospodju Filomenu.

DOMINIK: Koji posao?

ROŽALIJA: *(ulagujući se, dobroćudno)* — Ča je, oli ste djeloži? Išla sam u uličicu sv. Liborija.

DOMINIK: A ča ste činili?

ROŽALIJA: *(šaljivo)* — Vidi ti... ovi je zaozbija djelož.

DOMINIK: Ma ča djelož? Ja san se bi spazija.

ROŽALIJA: Šalim se. *(Gledajući s oprezom prema Filomeninoj sobi)* Ja van to kažen... ma ne kazujte ništa šjori Filomeni, jerbo ona neće da se to zna.

DOMINIK: A onda mi ne govorite.

ROŽALIJA: A ne... Ja pak mislim da činim dobro ako vam to rečem, jer je to stvar što joj služi na čast. Učinila me je odnit ijadu liri i 50 svić Gospi o' Rusul u kaletu sv. Liborija. I učinila me da inkarikan jednu staru iz kalete, ča se uvik skrbi za cviče, za lumine, za lemozinu, da užge sviće jušto u 6 uri. A znate li zašto? Jerbo je na 6 urečeno vinčanje. Ka' se vi ovod budete vinčavali, užgat će se sviće isprid Gospe o' Rusul.

DOMINIK: Razumio sam.

ROŽALIJA: Vi vinčajete jednu sveticu. I pomladila se. Pari divojka: kako je lipa! I ja san jon to uvik govorila: »Pari li van se da će vas don Dominik zaudobit? Tija je poništiti vinčanje za inad... Ma meni sveti funcjun kâ da je uvik prid očiman.«

DOMINIK: *(kome je malo dosadno Rožalijino brbljanje)* — Dobro je, šjora Rožalija, pojte šjori Filomeni.

ROŽALIJA: Gren. (*Ali, gotovo protiv svoje volje, nastavlja govoriti*) — I da ni' bilo nje... bila bi ja zlo svršila. Vazela me je u kuću i ovod san ostala, i ovod ću ostat, i ovod ću umrit.

DOMINIK: Učinite kako znate!

ROŽALIJA: Ja imam sve spravno. Ča jeman činit?... (*Aludirajući na svoje posljednje ruho*) — Dugu bilu košulju s komadićen merleta, mudante, bile bičve, škufiju, sve stoji spravjeno u jednomu bauliću. I to znamo ja i gospoja Filomena. Ona vaja da me obuče. Ja niman nikoga. Ka' bi se vratili moji sinovi, jerbo se ja uvik nadan... S dopušćenjem. (*I izlazi kroz prva vrata s lijeve strane*).

DOMINIK: (*ostavši sam šeta naokolo, gleda cvijeće, čita poneki listić. Zatim mehanički završava na glas svoju misao*) — Pa dobro! (*Iz dna s desne strane čuju se pomiješani glasovi Umberta, Rikarda i Miće*)

MIĆE: (*iznutra*) — U šest. Funkcija je u šest.

RIKARDO: (*kao gore*) — Ali kad se s nekim ugovori sastanak...

UMBERTO: (*kao gore*) — Ja sam bio točan. (*Tri mladića ulaze ne- prestano govoreći*).

MIĆE: Ali, mi smo rekli u pet. Zakasnija san tri kvarta.

RIKARDO: A reka si da nisi ništa.

MIĆE: Dobro je, ali se sastanak uvijek podrazumijeva za pola sata kasnije: ako je u pet, kaže se u pet za pet i pol, šest manje četvrt.

RIKARDO: (*ironično*) — ... Dan posli... oli misec dan...

MIĆE: Ja jeman četvero dice i ne kupujen više reloje... Jerbo su onega ča san jema svega škonkvašali.

UMBERTO: (*opazivši Dominika pozdravlja ga s poštovanjem*) — Don Dominiko, dobra večer.

RIKARDO: (*s istim tonom punim poštovanja*) — Don Dominiko...

MIĆE: Don Dominko... (*I sva trojica se poredaju naprama njemu šuteći*).

DOMINIK: Dobra večer. (*Duga pauza*) Beh, zašto više ne govorite? Govorili ste.

UMBERTO: (*malo zbunjeno*) — Evo...

RIKARDO: Beh... govorili smo pa... ovako...

MIĆE: Jedanput smo morali svršit govorit.

DOMINIK: Čim ste me ugledali... (*Mići*) Jesi li zakasnija na sastanak?

MIĆE: Da, gospodine don Dume.

DOMINIK: (*Rikardu*) — A ti si došao točno?

RIKARDO: Da, gospodine don Dume.

DOMINIK: (*Umbertu*) — A ti?

UMBERTO: Tačno, don Dume.

DOMINIK: (*ponavljajući kao govoreći samome sebi*) — Tačno, don Dume... (*Pauza*) I sjednite. Obred je u šest. Ima vremena. U šest dolazi svećenik. I... bit ćemo medju nama. Filomena nije htjela nikoga. Htio sam vam reći... to sam vam rekao već jednom... Čini mi se da ovo »don Dume«... to meni nije drago...

UMBERTO: (*bojažljivo*) — Eto...

RIKARDO: (*kao gore*) — Eto...

MICE: (*kao gore*) — Eto...

UMBERTO: Ma, niste nam rekli kako biste htjeli da vas zovemo.

DOMINIK: I nisam vam to reka jer sam htio da vi sami to razumijete. Večeras se vjenčajem sa vašom majkom... već sam ugovorio sastanak s odyjetnikom za postupak koji se vas tiče. Sutra ćete se zvati kao i ja: Soriano. (*Sva se trojica gledaju pitajući se naizmjenice o načinu kako da odgovore. Svaki čeka da se drugi odluči govoriti prvi.*)

UMBERTO: (*hrabreći se*) — Eto, vidite... odgovaram ja, jer mislim da smo sva trojica obuzeta istim osjećajem. Nismo djeca, gotovi smo ljudi... i ne možemo vas neusiljeno zvati kako nam pravo i velikodušno predlažete da vas zovemo... Neke stvari treba osjetiti u sebi.

DOMINIK: (*ispitujući ga s tjeskobom*) — I ti, zar ne osjećaš u sebi ovu... recimo potrebu, ovu nuždu da nekoga nazivaš... mene, na primjer, oče?

UMBERTO: Ne bih vam znao lagati... a ne biste ni zaslužili. Bar za moment: ne!

DOMINIK: (*malo razočaran, obraćajući se Rikardu*) — A ti?

RIKARDO Ne, ni ja.

DOMINIK: (*Mići*) — Ti... možda?

MICE: (*spremno*) — Niti ja... don Dominko.

DOMINIK: Da. S vremenom... netko se navikne. Drago mi je, zadovoljan sam što sam s vama, naročito zato što ste tri vrijedna mladića. Svaki od vas radi, tko na jednom poslu, tko na drugom... ali s istom dobrom voljom, s istom postojanošću. Vrijedni ste. (*Umbertu*) Ti si činovnik, i, kako mi se čini, vršiš svoj posao ozbiljno i s ponosom. Pišeš članke.

UMBERTO: Po koju novelicu.

DOMINIK: Da, tvoja ambicija bi bila da postaneš velik pisac.

UMBERTO: Nemam te pretenziju.

DOMINIK: A zašto? Mlad si... Shvaćam da, ako tko želi uspjeti na ovom polju, mora imati zanosa, mora se za to roditi.

UMBERTO: A ja ne vjerujem da sam se za to rodio. Kad biste znali koliko puta obeshrabren rekнем u sebi: »Umberto, pogriješio si. Tvoj put je drugi.«

DOMINIK: (*zainteresiran*) — A koji je drugi mogao biti? Hoću da kažem što bi ti drugo volio raditi?

UMBERTO: Tko to zna: koliko težnja imamo mi mladići.

RIKARDO: A sam život, sav je stvar slučaja. Ja, na primjer, kako san steka butigu u Kjai? Činija san ljubav s jednom ča je krojila košuje.

DOMINIK: (*hvatajući na let*) — Jesi li čini ljubav s puno cur?

RIKARDO: Tako... ne mogu se tužit... (*Dominik ustaje zainteresiran, ispitujući svaki Rikardov pokret ne bi li zapazio u njemu neki gest, neki akcent, koji bi se dao povezati s njegovom mladošću*) — Znete li ča je? Ne uspijeva mi naći moj tip. Vidin jednu, draga mi je i rečen: »Ovo je ona prava...« E omar promislin: »Vinčat ću je«. Posli vidin drugu i pari mi se da mi je puno dražja. Ne mogu razumit: uvijek jema jedna ženska ča je boja od one ča si upozna pri!

DOMINIK: (*Umbertu*) — Ti si, naprotiv, mirniji, razboritiji, što se tiče žena.

UMBERTO: Do neke stanovite mjere. S današnjim djevojkama ima malo da se bude razborit. Grete ulicon, i di se god okrenete vidite lipe cure. Izbor je težak. Ča ću činit, toliko ću ji prominit dokle ne najden onu ča je išćen. (*Dominik ostaje uznemiren konstatirajući također u Umbertu istu Rikardovu naklonost*).

DOMINIK: (*Mići*) — A ti... Jesu li i tebi drage ženske?

MIĆE: Ja san sebe puno brzo stavi na muke. Upozna san moju ženu... i zbogon diko. Sad san stavjen u tisne gaće — s mojon ženom nima šale. I onda se bavim samo mojim poslom. Razumijete li, ne zato što mi se djevojke ne bi dopadale... nego jer me strah skandala?

DOMINIK: (*obeshrabren*) — Jerbo su i tebi drage ženske... (*Pauza*). (*Zatim pokušavajući dalje ispitivati*) Ja, kad sam bio mladić, pjevao sam. Sastalo bi se nas sedam-osam prijatelja... Onda je bilo doba serenada. Večeravalo se na teraci, i onda bi uvijek pala pisma: mandolini, kitari... Koji od vas piva?

UMBERTO: Ja ne.

RIKARDO: Ni ja.

MIĆE: Ja da.

DOMINIK: (*sretan*) — Ti pivaš?

MIĆE: I kako. A da ne, kako bi moga radit? U butigi uvik pivan.

DOMINIK: (*uznemiren*) — Daj da ništo čujen.

MIĆE: (*povlačeći se, pokajavši se što se istrčao*) — Ja, a ča vas mogu činit čut?

DOMINIK: Ono ča je tebe voja.

MIĆE: Znete ča je ... Sramujen se.

DOMINIK: A oli ne pivaš u butigu?

MIĆE: Ma to je druga stvar ... Znete li pismu: »Monastero a Santa Chiara«? Ča je lipa! (*Započne pjevuckati pjesmu bezbojnim i distoniranim glasom*) »Munastero'e Santa Chiara ... tengo 'o core scuro, scuro ... ma pecchè, pecchè ogne ssera penzo a Napule comm'era ...«

RIKARDO: (*prekidajući ga*) — Tako znan i ja pivat ... Okud ti ti glas?

MIĆE: (*gotovo uvrijeđen*) — Pa da ovo ni' glas? ...

UMBERTO: S takvim glasom mogao bih i ja pjevati ...

RIKARDO: A ja ne?

DOMINIK: S takvim glasom može svak pivati. (*Rikardu*) Daj da tebe čujem.

RIKARDO: Ali ja sebi to ne dopuštam. Niman njegovu bezobraznu mutriju. Jedva, jedva ... (*Pjevucka motiv*) »Munastero e Santa Chiara ... tengo 'o core scuro, scuro ... ma pecchè, pecchè ogne ssera penzo a Napule comm'era ...« (*Umbert nastavlja frazu zajedno s Rikardom*) Penzo o Napule comm'e ... (*prihvati i Miće*) »No ... nun e vero ... No nun ce crero ...« (*Nastaje neskladan i neljudski zbor*).

DOMINIK: (*prekidajući ih*) — Dosta je, dosta ... (*Trojica ušute*) Umuknite: bolje je ... Tri Napulitanca ča ne znadu pivat!

FILOMENA: (*ulazi s lijeve strane: ima na sebi vrlo upadnu novu haljinu. Frizura visoka na napulitanski način, dva niza bisera oko vrata, naušnice. Izgled joj je postao gotovo mladenački. Govori Terezi, krojačici, koja ide za njom s Rožalijom i Lucijom*) — Ti, Tere, nećeš da vidiš, ma difet je tot.

TEREZA: (*Tereza spada u onu vrstu napulitanskih krojačica koje se ne razoružavaju, u smislu što ih se uvrede razočaranih mušterija uopće ne tiču. Njezin mir je naprosto iritirajući*) — Ma ti difet vi vidite, moja šjora Filomena. To ni moguće, jema toliko godin da vas služin ...

FILOMENA: Jemaš bezobraznu mutriju! Kadra si u brk nikat.

TEREZA: Onda jeman reć da je tot difet.

MICE: Dobra večer, m^ã.

RIKARDO: Dobrà večer i čestitan.

UMBERTO: Dobrà večer i čestitan.

FILOMENA: (*veselo iznenađena*) — Ah... Vi ste bili ovod? Dobàr večer! (*Terezi tvrdoglavo*) A znaš li ti zašto jema difet? Jerbo ka' jemaš jedan taj robe u rukan, vaja da učiniš da izajde veštitić za tvoju malu...

TEREZA: Uh, vidite!

FILOMENA: Kapitala san ti u kuću... I ja san vidila tvoju malu u veštitu učinjenon o' štofe ča ti je ostalo o' jednega moga veštita.

TEREZA: Ako govorite tako, jidite me. (*S drugim tonom*) Sigurno, ka' ostane štofa... (*Filomena je prijekorno gleda*) Ma nikad ne šakrifikajen aventuricu. Ne bi bilo po duši.

ROŽALIJA: (*zadivljeno*) — Gospoja File, vi ste jedna lipota! Prava ste špoža!

TEREZA: Ma kaki je jema izać ovi veštit?

FILOMENA: (*Pozelenjela*) — Nisi smila krest robu: jesi li razumila?

TEREZA: (*malko uvrijeđena*) — Ne smite tako govorit... Onda san ja lupežica? Neka mi dodje svaka nenadinja ako je ostalo ovoko robe... (*pravi gest da pokaže smiješnu količinu*).

DOMINIK: (*koji je do onoga časa prisustvova sceni s nestrpljivošću, sav uronjen u jednu misao koja ga ne napušta i ispunja ga bolnim gnjevom, Filomeni*) — File, moran s tebon razgovarat jedan minut.

FILOMENA: (*učini dva koraka prema Dominiku, ali hramlje zbog novih cipela*) — Gospe..., ove postole...

DOMINIK: Činidu ti zlo? Svuci ji i stavi drugi par.

FILOMENA: Ča mi jemaš za reć?

DOMINIK: Tere, ako pojdete učinit ćete nan jubav.

TEREZA: Kako ne? gren omar. (*Savija jednu crnu tkaninu koju je donijela sa sobom i stavlja je na ruku*) Čestitan i neka je sa srićon. (*Luciji upućujući se stražnjim dijelom*) Eh, kako joj je jema stat oni veštit. (*Izlazi, a za njom Lucija*).

DOMINIK: (*trojici mladića*) — Vi pojdite u šalotin zabavit kuma i kumu. Dajte jin ništo za popit. Roža, isprati ji!

ROŽALIJA: (*kimne glavom u znak pristajanja*) — Šjori. (*Trojici mladića*) Dojdite. (*Izlazi kroz radnu sobu*).

MICE: (*braći*) — Ajmo, dojdite.

RIKARDO: (*rugajući mu se*) — Ti si falija zanat. Jema si poč pivat u operu. (*Smijući se tri mladića izlaze kroz radnu sobu*).

DOMINIK: (*gleda Filomenu s udivljenjem*) — Ča si lipa, File... Postala si drugi put cura... I da san miran, vedar, reka bi ti da ti moreš još učinit jedneda čovika izgubit glavu.

FILOMENA: (*želi izbjegnuti pod svaku cijenu razgovor o stvari koja leži Dominiku na srcu i čiji je sadržaj intuiralna. Izmiče*) — Pari mi se da ne fali ništa. Jemala san toliko posla danas.

DOMINIK: A ja, protivno o' tebe, nisan miran i nisan vedar.

FILOMENA: (*iz lukavosti se pravi da ne razumije*) — A kako ćeš bit miran ka' se moreš oslonit samo na Luciju. Alfredo i Rožalija su dva starca...

DOMINIK: (*ponovo prihvaća započeti razgovor*) — Ne minjaj razgovor, File; ne minjaj razgovor jerbo ti misliš ono isto ča ja ovi čas mislin... (*nastavljajući*) I ovi mir, ovu vedrinu mi moreš dat samo ti, File...

FILOMENA: JA?

DOMINIK: Vidila si da san ja učini ono ča si ti tila. Posli ponišćenja braka doša san te zvat. I ne jedan put, ven puno puti... Jerbo si ti ostavljala reć da te nima doma. Ja san bi oni ča san doša tebi i reka san ti: »File, vinčajmo se.«

FILOMENA: I večeras ćemo se vinčat.

DOMINIK: I sritna si, ja se baranko nadan.

FILOMENA: Kako da ne!

DOMINIK: I onda učini da i ja buden sritan. Sedi i poslušaj me: (*Filomena sjedne*) Da ti znaš koliko san puti, ovi zanj miseci, tija govorit s tebon i nisan uspija. Pokušao sam svim silama da svladam ovaj osjećaj stida, a nedostajalo mi je hrabrosti. Razumijem, stvar je osjetljiva, i samog mene boli da te stavim u nepriliku da odgovoriš; ma mi se moramo vjenčat, za kratko vrijeme naći ćemo se na koljenima pred Bogom, ne kao dvoje mladih, koji se tu nalaze zato što su vjerovali da je ljubav osjećaj koji može biti zadovoljen i iscrpljen na najjednostavniji i najprirodniji način. File, mi smo naš život živili... Ja jeman pedeset i dvi godine prošle, a ti jemaš četrdest i osan: mi smo dvije izgradjene savjesti, kojima je dužnost da shvate s krutošću i dokraja svoj čin i da mu pristupe preuzimajući u potpunosti svu odgovornost. Ti znaš zašto me vazimješ: ma ja ne. Ja znan, samo, da te vazimjen jerbo si mi rekla da je jedan od ona tri moj sin.

FILOMENA: Samo zato?

DOMINIK: Ne... Jerbo ti oću dobra. Stali smo zajedno dvajstipet godin, a dvajstipet godin činidu jedan život: uspomene, nostalgije, zajednički život... sam san shvatio da bih se našao bez timuna... I onda jerbo u to virujen; to su stvari koje se osjećaju, i ja to osjećam. Poznam te dobro i zato ti ovako govorin. (*Ozbiljno, ražalošćen*) Ja po noći ne spavam. Jema deset miseci, od one večeri, sičaš li se?... i nisan naša više

mira. Ne spavan, ne jin, ne zabavjan se... ne živem! Ti ne znaš ča ja jeman ovod u srcu... Jednu stvar ča mi fermaje dah... Učinim ovako... (kao da želi udahnuti zrak) i dah se zaustavja ovod... (pokazuje grlo) i ti me ne moreš činit ovako živit. Ti jemaš srca, ti si žena ča je živila, ča razumi i ča mi je jemala tit barenko malo dobra. Ne moreš me činit ovako živit! Sičaš li se kad si mi rekla: »Ne kuni se...« i ja se nisan zakleja. I, onda Filomena, mogu u tebe pitat lemozinu. I pitan je u tebe kako ti očeš: na koliniman, jubec ti ruke, veštu... reci mi, File, reci mi ko je moj sin, meso moje... krv moja... I moraš mi to reć, radi tebe same, da ne pari da ucjenjuješ... Ja ću te isto vinčat, kunem ti se!

FILOMENA: (poslije duge pauze, za vrijeme koje je dugo gledala svoga čovjeka) — Očeš da znaš?... I ja ti kažen. Dosta mi je da ti kažen: »Tvoj sin je oni onod.« Ča ćeš ti onda činit? Nastojat ćeš ga držat uvijek sa sobom, mislit ćeš da mu stvoriš bolju budućnost i, naravno, tražit ćeš sve načine da daš više novaca njemu nego li drugoj dvojici.

DOMINIK: Beh!

FILOMENA: (slatko, umiljavajući se) — I pomogni ga onda: potriiban je, jema četvero dice.

DOMINIK: (ispitivačkim nemirom) — Zar radnik?

FILOMENA: (potvrđujući) — Inštalater, kako kaže Rožalija.

DOMINIK: (kao samome sebi, zanoseći se sve više i više u svojim razlaganjima) — ...dobar mladić... dobro stavjen... dobra zdravlja... Ali zašto se tako brzo oženi? Ča more zaradit jednin malin dućanon?... Ipak je i to zanat. Raspoložuci stanovitim kapitalom moći će podignuti malu radionicu s radnicima, bit će gospodar... Dućan modernih hidrauličnih aparata... (Odjednom pogleda sumnjičavo Filomenu) Vidi, vidi... baš limar... inštalater! Naravno onaj oženjeni, najpotribniji...

FILOMENA: (praveći se razočarana) — A ča drugo jedna mater more činit?... Mora činit sve moguće da pomogne najslabijega... Ma ti nisi povirova... Furbast si ti... To je Rikardo, trgovac.

DOMINIK: Ča čini košuje?

FILOMENA: Ne, to je Umberto, pisac.

DOMINIK: (ogorčen, žestoko) — Još... još... očeš da me pritisneš špalima uza zid?... do zanjega časa!

FILOMENA: (ganuta uciviljenim i slomljenim tonom kojim je Dominik izgovorio svoje riječi, nastoji da sabere sve svoje najintimnije osjećaje da bi izvukla van, kao sintezu, formulu jedne uvjerljive riječi, koja će konačno pružiti čovjeku konkretna i definitivna objašnjenja) — Slušaj me dobro, Dume..., i nećemo se više vraćat na ovi razgovor. (Sa ljubavnim zanosom suzdržanim dugo vremena) Volila san te sa svom snagom svoga života! U mojin si očiman bi Bog... i još ti oču dobra, i more bit više nego pri... (Promatrajući odjednom njegovu nesmotrenost

i neshvaćanje) Ah, ča si učinija, Dume! Tija si nasilu patit... Bog ti je bi' da sve da bi bija sritan: zdravje, prežencu, šolde... i mene; i mene ča bi za ne zadat ti boli bila mučala, ne bi bila progovorila ni na umoru... a ti, ti bi bija čovik plemenita srca ča je učinija dobra trima nevojnicima... *(Pauza)* Nemoj me višje pitat, jerbo ti to neću reć. Ne mogu ti to reć... I ti moraš bit pošten i ne pitat me to nikad, jerbo, iz jubavi kojon te jubin, u jednon času slabosti, Dume... i to bi bija naša propast. Ma jesi li vidiija, čin san ti rekla da je inštalater tvoj sin, da si omar počėja mislit na pineze... na kapital, na veliku butigu... Jerbo se ti brineš i s pravon, jerbo ti kažeš: »Pinezi su moji«. I počimješ mislit: »A zašto ne mogu reć da san mu otac?« »A druga dvojica, ča su oni?« »Koje pravo jemaju?« Pakal!... Ti razumijješ da bi ih interes stavja jednog protiv drugoga... To su tri čovika, nisu tri diteta. Bili bi kapaci jedan drugoga ubit... Ne misli na sebe, ne misli na mene... misli na njih, Dume; ono lipo od dice to smo mi izgubili!... Dica su ona ča se tiščidu u krilo ka' su malešna, ča ti zadajedu brigu ka' su bolesna i ne znadu ti reć ča ćutidu... ča ti trčedu u susret raširenin ručican i govoridu »pape...« Ona ča ih vidiš kako se vraćadu iz škole s mrzlin ručican i crljenin nosičen i tražidu čakod lipega. Ma ka' su velika, ka' se učinidu judi, oli su dica dušon i tilon, oli su neprijateji... Ti si još navrimo. Ne želin ti zla... Pustimo neka stvari stoje kako stojidu, i svaki će poč svojjin puten! *(Iznutra se čuju prvi pokusni akordi orgulja).*

ROŽALIJA: *(iz radne sobe, za njom tri mladića)* — Doša je... doša je velečasni...

MIĆE: Ma!...

DOMINIK: *(diže se sa stola i sve ih gleda. Zatim kao s neposrednom odlukom)* — Pustimo neka stvari stoju kako stojidu, i svaki će poč svojjin puten... *(Mladićima)* Moram s vama govoriti... *(Svi čekaju s neizvjesnošću)* Častan sam čovjek i ne osjećam se sposobnim da vas prevarim. Čujte me...

TROJICA: Da, oče!

DOMINIK: *(ganut gleda Filomenu i donese odluku)* — Hvala. Koliko ste mi veseje učinili... *(Ovladavši ponovo sobom)* — Onda... Kada se dvoje zaručnika vjenčavaju, uvijek otac prati nevjestu pred oltar. Ovdje nema roditelja... Ima sinova. Dvojica će pratiti nevjestu, a jedan ženika.

MIĆE: Mi ćemo pratiti mater. *(Uputi se k Filomeni i poziva Rikarda da učini isto).*

FILOMENA: *(iznenada, sjećajući se)* — Koja je ura?

RIKARDO: Šest manje pet.

FILOMENA: *(približuje se Rožaliji)* — Rožalija...

ROŽALIJA: Ne mislite se. In punto na šest užgat ćedu se sviće i onamo.

FILOMENA: *(naslanjajući se na Mićinu i Rikardovu ruku)* — Pojdimo... *(I ulaze u radnu sobu).*

DOMINIK: (*Umberto*) — A ti ćeš pratit mene. (*Svrstaju se u kratku povorku i izlaze kroz radnu sobu. Rožalija ganuta i blaga kao uvijek ostane na svome mjestu pljeskajući i gledajući zastor. U unutrašnjosti orgulje intoniraju »Svadbeni marš«. Sada Rožalija plače. Malo poslije dođe do nje Alfredo, te zajedno prate ceremoniju. Lucija im se približava i pridružuje. Svjetlost postepeno opada, sve dok ne nastane potpun mrak. S terase polagano nadolazi mjesečev trak, i malo pomalo se zapaljuje svjetlo svjećnjaka. Prošlo je neko vrijeme.*)

FILOMENA: (*a za njom Umberto, Miće i Rožalija, ulazi iz radne sobe i ide ravno na lijevu stranu*) — Gospe, koji umor! (*Sjedne*).

MIĆE: A sad se odmorite. Gremo i mi ća. Sutra moran bit u butigu.

ROŽALIJA: (*s poslužavnikom, na kojemu su prazne čaše, prema Filomeni*) — Čestitam, čestitam, čestitam... koji lijepi obred!... Živila sto godin, ćeri moja, jerbo bi mi mogla bit ćer!

RIKARDO: (*izlazi iz radne sobe*) — Bija je baš lipi obred.

FILOMENA: (*Rožaliji*) — Rožalija, žmul vode!

ROŽALIJA: (*markirajući*) — Odmah gospojo... (*Izlazi iz dna*).

DOMINIK: (*iz radne sobe donoseći jednu bocu »specijalnog« vina, sa čepom obavijenim crvenim voskom*) — Nikakvih uzvanika, nikakav pir, ma jednu butilju u fameji moramo popit... (*uzima vadičep na pokuštvu u dnu*) — Ovo će nas otpratiti u krevet. (*Otčepljuje bocu*).

ROŽALIJA: (*vraćajući se sa čašom vode na tanjuriću po napulitan-skom običaju*) — Evo vode!

DOMINIK: Ča ćemo činit s vodon?

ROŽALIJA: (*kao da hoće da kaže: tražila je gospoja Filomena*) — Za gospoju je...

DOMINIK: Reci gospoju da ovu večer voda nosi nesriću. Zovi i Luciju... doboto san zaudobija... zovi i Alfreda Amorosa, jahača, goniča i poznavaoca trkaćih konja...

ROŽALIJA: (*zove prema dnu, s desne strane*) — Alfredo... Alfredo, dojdi, dojdi popit žmul vina s gospodinom... Luce, dođi i ti.

ALFREDO: (*sa dna, za njim Lucija*) — Evo me, ovod san.

DOMINIK: (*nalio je čaše i sad ih dijeli*) — Uzmi, Filomena, živila! (*Drugima*) Pijte.

ALFREDO: (*pijući*) — Na zdravje!

DOMINIK: (*gledajući svoga vjernoga s nježnošću i nostalgijom*) — Sicaš li se, Alfredo, ka' su naši konji trkali?

ALFREDO: I te kako!

DOMINIK: Fermali su se ... Fermali su se pri toliko vremena. A ja nisan na tija virovat, i u mojoj san fantaziiji gleda uvik kako trčedu. Ma sad san razumija da su se fermali, i to prid puno godin! (*Pokazujući na tri mladića*) — Sa' je na nji red trkat! Vaja da trčedu ovi konjići, ča su mladi i ča su ždripci o' race! Koju bimo figuru mi činili ka' bimo još tili činit trkat naše konje? Judi bi nan se u brk smijali, Alfredo?

ALFREDO: I na koji način!

DOMINIK: Pij, Alfredo ... (*svi piju*) Dica su dica! I dar su božji. I uvijek, uvijek ... kad u jednoj porodici ima troje ili četvero djece, desi se uvijek da otac ima kao neku sklonost, što ja znam, posebno se brine za jednoga od četiri. Oli zato jerbo je ružniji, oli jerbo je bolestan, oli jerbo jema više prepotence ... A ostala djeca to ne primaju za zlo ... nalaze da je to ispravno. To je gotovo pravo očevo. Među nama se ovo nije moglo dogoditi jer se naša porodica odveć kasno združila. Možda je bolje. To znači da ona ljubav za koju bih ja bio imao pravo da je dadem jednomu od svojih sinova ... dijelim među svu trojicu. (*Pije*) Na zdravje! (*Filomena ne odgovara. Uzima iz njedara kiticu narančina cvijeta i odkađ dokad miriše je: Dominik se obraća trima mladićima, dobroćudno*) Momci, sutra ćete doć na obid.

TRI MLADIĆA: Hvala.

RIKARDO: (*upućujući se prema majci*) — Sad vas ostavjamo jer je kasno, a materi triba odmora. Stojte mi dobro, mâ! (*Ljubi je*) Sritno i vidit ćemo se sutra.

UMBERTO: (*oponašajući brata*) — Stojte dobro.

MIĆE: Dobra večer i sretno ...

UMBERTO: (*približavajući se Dominiku, s nježnim osmiješkom*) — Laku noć, oče ...

RIKARDO i MIĆE: (*pozdravljajući zajedno*) Čaća, laku noć.

DOMINIK: (*gledajući tri mladića sa zahvalnošću, poslije pauze*) — Pojubite me! (*Trojica, jedan poslije drugoga, pokazujući svoj zanos, ljube ga*) Vidit ćemo se sutra.

TRI MLADIĆA: Dovidjenja sutra. (*Izlaze u dubini s desne strane, za njima izlaze Alfredo, Rožalija i Lucija*).

DOMINIK: (*slijedio ih je s pogledom upijen u svoje sentimentalne misli. Sad se približava stolu i ulije sebi još pića*).

FILOMENA: (*sjela je na naslonjač i skinula cipele*) — Gospe, ma koji umor! Sad čujen svu svoju težinu.

DOMINIK: (*sa nježnošću punom shvaćanja*) — Čitav dan u pokretu ... zatim uzbuđenje ... sve pripreme ovih posljednjih dana ... ma sad se smiri i odmori se. (*Uzima čašu i približavajući se terasi*) — Ma baš je lipa večer.

FILOMENA: (*osjeća nešto u grlu što joj čini da jeca; ispušta iz sebe zvukove koji su gotovo slični jednoj tugovanki. Zaista, ona upire pogled u prazno kao da očekuje neki događaj. Lice joj se oblije suzama kao čista voda po čistom i uglačanom šljunku*).

DOMINIK: (*približi joj se zabrinut*) — File, što tije?

FILOMENA: (*sretna*) — Dume, plačen... Ča je lipo plakat...

DOMINIK: (*privinuvši je nježno k sebi*) — Nije ništa. Trčala si... trčala si... pripala si se... pala si... digla si se... popela si se... Štroligavala si, a štroligavanje umara. Ma sada ti ne triba više trkat, ne triba ti više štroligavat... Odmori se! (*Vraća se k stolu da popije još gutljaj vina*) Dica su dica... I sva su jednaka... Jemaš prav, File, ti jemaš prav!... (*I ispija svoje vino dok se zavjesa spušta*).

SVRŠETAK